

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет дошкільної і технологічної освіти
Кафедра педагогіки та методики технологічної освіти

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Савченко Л.О.

«__» _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

«__» _____ 2023 р.

СИМВОЛІКА УКРАЇНСЬКОГО РУШНИКА ЯК ЗАСІБ
НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО
НАВЧАННЯ (ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ «БЛАГОУСТРІЙ
ПРОСТОРУ НАВКОЛО НАС», 5 КЛАС)

Кваліфікаційна робота студентки
групи ЗТНІм-22

ступінь вищої освіти «магістр»
спеціальності

014.10 Середня освіта

(Трудове навчання та технології)

Нечитайло Катерини Вікторівни

Керівник: кандидат пед. наук, доцент
Серьогіна І.Ю.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Нечитайло Катерина Вікторівна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ.....	8
1.1. Сутність і зміст поняття «національне виховання» у психолого-педагогічній літературі.....	8
1.2. Художній орнамент українського рушника як засіб національного виховання учнів.....	14
1.3. Розвиток української національної культури як умова національного виховання учнів.....	22
Висновки до розділу 1.....	25
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ..	26
2.1. Педагогічні умови національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника.....	26
2.2. Модель національного виховання учнів на уроках трудового навчання.....	35
2.3. Методичні рекомендації щодо вивчення розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас з метою національного виховання засобами символіки українського рушника.....	40
Висновки до розділу 2.....	47
РОЗДІЛ 3. АПРОБАЦІЯ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ «БЛАГОУСТРІЙ ПРОСТОРУ НАВКОЛО НАС», 5 КЛАС.....	49
3.1. Методична розробка плану-конспекту уроку трудового навчання з теми: «Український колорит у власному житті», 5 клас.....	49
3.2. Узагальнення результатів апробації педагогічної доцільності розробленої моделі національного виховання учнів на уроках трудового навчання.....	56
Висновки до розділу 3.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	68

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зараз Україна перебуває на шляху соціальних, економічних та політичних перетворень. Україні потрібні громадяни, що мають свідому життєву позицію. Виховати таких українських громадян можна за умови розвитку національної культури та національного виховання, де система навчання та розвитку ґрунтується на ідеях української етнопедагогіки та наукової педагогічної думки.

Розвиток національної культури та виховання є органічним компонентом освіти, що охоплює всі складові системи освіти. Основною метою розвитку національної культури є набуття молодим поколінням соціального досвіду, досягнення міжнаціональних відносин та розвиненої моральної та художньо-естетичної культури.

Національне виховання це один з важливих складових проблеми розвитку особистості. Зараз ця проблема дуже багатогранна, тому представники психолого-педагогічних наук зробили великий внесок у її вирішення. У психолого-педагогічній науці є дуже багато досліджень, що присвячені національному вихованню особистості (В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Я.А. Коменський, Г.І. Щукіна, та ін.). Також у нашому дослідженні ми спиралися на наукові погляди таких вчених, як: Авраменко Н.О., Акименко О.О., Аксьонова В. І., Бех І.Д., Вербицька П.В., Вишневський О.М., Держко І.З., Джус О.В., Зязюн І.А., Крусь О.О., Кузьменко Т.Г., Курило В.О., Лісовська А.І., Лютко О.М., Майборода Н.К., Пахомова М.В., Полюхович М.І., Стрілько В. В., Субін А.О., ФілімоноваТ.В., Чернега П.М. та ін.

Актуальність проблеми визначається вимогами до самовдосконалення особистості, її культури; необхідністю ефективного використання національних рис в культурному надбанні народу, з метою оволодіння особистістю багатством загальнолюдської культури.

Отже, актуальність обраної теми полягає у необхідності національного виховання учнів на уроках технології, зокрема, використовуючи символізм українського рушника як ефективний засіб для досягнення цієї мети. Адже учні мають знати традиції, цінності та духовну культуру українського народу.

Таким чином, **темою кваліфікаційного дослідження** обрано: **«Символіка українського рушника як засіб національного виховання учнів на уроках трудового навчання (при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас)**, оскільки вона є актуальною та недостатньо дослідженою.

Мета дослідження: визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови та модель, за якими успішно буде здійснюватися національне виховання та дослідним шляхом перевірити педагогічну ефективність розроблених і запропонованих методик проведення занять.

Відповідно до мети були поставлені такі **завдання:**

1. Вивчити стан проблеми національного виховання учнів у психолого-педагогічній літературі.
2. Розкрити сутність, зміст національного виховання.
3. Обґрунтувати процес національного виховання учнів засобами символіки українського рушника на уроках трудового навчання.
4. Виявити та обґрунтувати педагогічні умови та модель успішного національного виховання учнів на уроках трудового навчання.
5. Розробити методичні рекомендації та план-конспект уроку щодо організації національного виховання учнів на уроках трудового навчання при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас.
6. Розробити та дослідним шляхом перевірити педагогічну ефективність розробленої моделі при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас.

Гіпотеза дослідження – процес національного виховання учнів на уроках трудового навчання буде ефективним, якщо:

- сприяти формуванню в учнів розвитку національної культури;
- створювати педагогічні умови, за якими успішно відбувається національне виховання;
- застосовувати розроблені і запропоновані нами методичні рекомендації;
- використовувати розроблену нами модель, що сприяє ефективному національному вихованню учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника.

Об'єктом дослідження є процес національного виховання учнів під час навчання.

Предметом дослідження є педагогічні умови національного виховання учнів 5 класів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника (при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас»).

Методологічною основою дослідження є теоретичні й концептуальні психолого-педагогічні положення національного виховання учнів у процесі навчання. У психолого-педагогічній науці є дуже багато досліджень, які присвячені розвитку національної культури та виховання учнів (В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Я.А. Коменський, Г.І. Щукіна).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі Верхівцевського ліцею № 1 Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області, місто Верхівцеве.

Апробація результатів дослідження проводилася на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Модернізація змісту освіти у підготовці майбутніх професійно-педагогічних фахівців» (м. Кривий Ріг, Криворізький державний педагогічний університет, 21 квітня 2023 р.) та Всеукраїнській науково-практичній конференції «Розвиток технологічної освітньої галузі в руслі Нової української школи» (м. Полтава, Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка, 29 вересня, 2023 р.).

У ході виконання кваліфікаційної роботи були використані такі **методи дослідження** – теоретичні: вивчення психолого-педагогічної, методичної літератури з питань національного виховання учнів на уроках трудового навчання; аналіз нормативних документів з метою визначення стану проблеми і теоретичного обґрунтування педагогічних умов, що забезпечують її ефективність; емпіричні: педагогічне спостереження, бесіди, анкетування, тестування, вивчення результатів навчальної діяльності учнів 5-х класів; педагогічний (констатувальний, формувальний і контрольний) експеримент з метою перевірки дієвості умов і методів національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника; математичні: кількісний та якісний аналіз експериментальних даних, їх статистична обробка.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розроблено методичні рекомендації та модель національного виховання учнів на уроках трудового навчання. Висновки та рекомендації, викладені в кваліфікаційному дослідженні, впроваджено в навчальний процес Верхівцевського ліцею № 1 Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області, місто Верхівцеве.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаної літератури. Загальний обсяг роботи 75 сторінок, основний зміст викладено на 67 сторінках. Список використаних джерел містить 69 найменувань. Робота має 8 таблиць, 17 малюнків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

1.1. Сутність і зміст поняття «національне виховання» у психолого-педагогічній літературі

На сьогоднішній день існує дуже багато визначень поняття виховання, національного виховання, культури, саме тому воно є багатозначним. Його визначень існує сотні. Зазвичай під поняттям виховання та культури розуміють рівень духовного розвитку суспільства. Вихованням ще називають вагомі досягнення людини в системі освіти, комунікації, патріотизмі, громадянської свідомості, мові та ін. Не викликає сумніву факт, що виховання взаємопов'язане з культурою особистості.

Вперше це поняття вжив оратор Цицерон, він вбачав в цьому понятті засіб удосконалення духовних сил людини і розуму. Сам термін «культура» походить від латинського слова «cultura», що означає освіта та виховання.

Визначення поняття «культура» дуже багатогранне. Багато дослідників цікавились цим поняттям. Заглибимося в історію. Поняття «культура» вперше вжив Цицерон, він вбачав культуру як діяльність по перетворенню природи на благо людини. Так, дуже часто в попередні часи культуру намагалися не просто протиставити природі, а ї навіть визначити через це протиставлення. Вже класичною, але так і не вирішеною є проблема співвідношення в людині аспектів культурного і аспектів природного, біологічного. Зрештою, відсутність відповіді може бути пояснена і хибністю, неправомірністю самої постановки питання. Адже людина, попри всі подібні абстраговані розумові міркування, безперечно є цілісним феноменом. А це означає, що природне і культурне начало в людині не мають принципової лінії поділу, і не можна говорити про їх «співвідношення» як про механічне поєднання певної кількості, пропорції. Тож одним із завдань сучасної

культурології є не пошук межі між природним і культурним, а визначення форм і характеру взаємодії природного та іншоприродного (тобто культурного) начал у людському бутті. Причому поняття іншоприродності культури тут має на увазі не протиставлення культури і природи, а скоріше розуміння культурного універсуму як «іншої», особливої природи, в якій загальні принципи природної самоорганізації реалізуються у специфічних «культурних» формах [69, с. 87].

Трохи згодом поняття «культура» вживається як синонім «виховання» людини. Тобто багато вчених ототожнюють поняття «культура» та «виховання». А у епоху Відродження термін «культура» асоціюється з досконалістю та вихованістю. У 17 столітті німецький філософ Рейдер з розвитком культури почав відстоювати свою ідею історичного прогресу людини. Він саме зазначав що створення і засвоєння людством культури є необхідною умовою становлення людини, її виховання [49, с. 180].

Трохи згодом український філософ Григорій Сковорода поставив питання про виховання як окремий, незалежний від природи, символічний світ, у якому вищі цінності людського буття, все святе і божественне, які розкриваються і побутують у символічній формі [51, с. 186].

Існує близько трьохсот визначень культури. Кожне з них має свої недоліки та переваги, пов'язані з тим, що сучасна культура – явище надзвичайно багатопланове та складне, суперечливе та багатofункціональне.

На сьогоднішній час не існує загальноприйнятого визначення виховання та культури. У науковій літературі можна знайти більш як 450 визначень поняття «виховання». Ось деякі з них:

Виховання — все те, що є результатом людської історії.

Виховання — все те, що людина створила власним розумом, а не отримала від природи.

Виховання — це матеріальний і духовний прогрес як індивідів, так і різноманітних соціально-національних спільнот.

Виховання — водночас історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил та навичок людини, виражених у духовних та матеріальних цінностях, що здатна створити сама особистість.

Поняття «виховання/культура» можна розділи на два напрями — матеріальний і духовний. Матеріальна культура охоплює сферу виробничої діяльності людини (наприклад: засоби зв'язку, знаряддя праці, предмети житла та повсякденного побуту, різні види одягу, будівлі тощо). А саме духовна культура стосується області свідомості, пізнання, моралі, виховання, освіти, науки, мистецтва. Між цими напрямками існує єдність.

Національне виховання — це складний феномен, який об'єднує різні елементи, відмічені національною своєрідністю. Національне виховання пройшло тривалий шлях формування в процесі культурного розвитку народу і постає як результат добутку культурних цінностей, як підсумок естетичного освоєння людиною дійсності [46, с. 75].

На сучасному етапі розвитку людського суспільства культури, вступаючи в силу об'єктивних причин, у взаємодію, інтернаціоналізуються, в них починають затверджуватися загальнонаціональні цінності й орієнтації, норми і коди.

Науковець С. В. Лур'є у своїх працях визначав як соціальну спільність, «...якій притаманні специфічні культурні моделі, що зумовлюють характер активності людини у світі, і яка функціонує у відповідності з особливими закономірностями, спрямованими на підтримку унікального для кожного суспільства співвідношення культурних моделей всередині суспільства протягом тривалого часу, включаючи періоди великих соціокультурних змін» [60, с. 405].

У широкому аспекті термін «виховання» розглядають як сукупність результатів людської діяльності. У науковій літературі термін «виховання» розглядається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, вироблених людством.

Можемо акцентувати увагу, що національна культура розглядається як одна з найважливіших складових проблеми виховання та розвитку людини. Зараз ця проблема дуже багатогранна тому представники психолого-педагогічних наук зробили великий внесок у її вирішенні. У психолого-педагогічній науці є дуже багато досліджень, які присвячені вихованню та розвитку національної культури (В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський, Я.А. Коменський, Г.І. Щукіна та ін.).

Поняття «національне виховання» слід починати з осмислення терміну «народ». Цей термін поєднує у собі уявлення про соціальні групи, як плем'я, народність, нація.

Термін «нація» в науковій літературі використовується в таких найбільш поширених значеннях:

1. Нація – це сукупність громадян держави, тобто це народ, який досяг певного рівня культурного розвитку, який об'єднаний спільною мовою й культурними традиціями і організований в єдину державу. У цьому розумінні нація – це територіально-політична спільнота.

2. Нація – це історично сформована стійка спільнота людей, для якої характерним є єдність економічного життя, мови, території [47, с. 77].

Національне виховання формується під час утворення національної держави (прикладом може бути процес відбудови у Західній Європі) або під час національно-визвольних рухів, коли лідери думок суспільства звертаються до широких верств населення з ідеями національного визволення та єднання тощо (як це було, наприклад, в Україні).

Розширене визначення поняття «виховання» дуже близьке до поняття цивілізації. Але між ними є відмінності. Більше того, існує багато прикладів, коли культурологи аргументовано протиставляють ці поняття. Наприклад, німецький філософ і соціолог М. Вебер (1864-1920) вважав, що культура – це неповторна і позбавлена будь-якої мети форма вияву духовного змісту світу, наслідком якого є витворення неповторних виражень міфів і символів, у першу чергу через різні види мистецтва, науки і світогляду. Цивілізація ж,

на його думку, має підпорядкований характер – наприклад, техніка як елемент цивілізації є засобом створення благ для задоволення життєвих потреб людей [36, с. 262].

У процесі розвитку національного виховання найголовнішу роль відіграє мова. Мова є основою мовлення, а також фундаментом людської комунікації, засобом передавання сукупності знань і уявлень людей, також обміном думками та враженнями. Мова це фундамент і ознака національного виховання, яка постає у двох формах – усній і писемній. Мова одночасно є як умовою виховання та розвитку національної культури, так і його результатом. Національне виховання не обмежується вузькими межами однорідної етнічної спільноти, вона живе сприйняттям змін, розвитком активного діалогу та обміном досвідом з іншими культурами, докладанням великих зусиль щодо засвоєння досягнень інших національних культур, саме це й зумовлює її значний внесок у загальносвітовий культурний процес.

«Традиції» і «новації» в національному вихованні – це два невід'ємні процеси існування та розвитку, національної культури.

Традиція – це форма і спосіб соціального успадкування матеріальних і духовних цінностей, які реалізуються у звичаях, обрядах тощо. За допомогою традицій зберігається найцінніше в культурній спадщині, що має загальне значення для представників певної спільноти, забезпечуються цілісність і стійкість національної культури. Сліпе схиляння перед традиціями породжує консерватизм і застій у розвитку суспільного та культурного життя. Проте нехтування ними або їх руйнація може призвести до нігілістичного ставлення як до власної культури, так і до власної історії [32, с. 122].

Життєздатність конкретної традиції залежить від можливості її пристосування за історичних умов, що постійно змінюються та оновлюються. Розвиток національної культури забезпечується новаціями, які збагачують матеріальну й духовну культури, які відкидають застаріле. Новаторство це не просто оновлення, це й народження сучасних традицій. Новація яка створена тільки для впровадження «нового» не має творчого

змісту. Створення «нового» стає новацією для національної культури, коли набуває гострого соціального значення, також коли виступає цінністю для наступного покоління. Отже, національне виховання можна розглядати як безперервний процес взаємодії традиційного та нового.

Доброчинний вплив на національне виховання учнів має не тільки зміст навчання, а й сама присутність в навчальному закладі духовної особи [22].

Проблеми утвердження нації і національного виховання пов'язані з явищем національної ідеї. Її зміст передбачає наявність у національної спільноти усвідомлення мети, яка об'єднує, організує, мобілізує націю на подальший розвиток та щире почуття національної гордості та гідності. Національна ідея органічно поєднує: знання про минуле, що забезпечує усвідомлення історичного досвіду та уроків історії; знання про сьогодення, що надає об'єктивну картину сучасних проблем і можливостей їх розв'язання; прогнозування майбутнього як стратегію подальшого поступу суспільства [11; 12; 13].

Національна ідея не може бути обмежена відродженням забутого, встановленням істинності викривлених сторінок історії. Вона мобілізує націю на продуктивний розвиток економічного, політичного, морального, художнього потенціалу тощо. Отже, національна ідея має віддзеркалювати оптимальну міру традиції і модернізації [12].

Національна ідея не здатна виникати спонтанно на побутовому рівні, вона поступово формується у неперервному процесі цілеспрямованої діяльності національної еліти, до якої належать представники різних сфер діяльності (мистецької, соціальної, політичної, технічної, наукової тощо). Національна еліта – це представники народу, нації, які через потужний особистісний потенціал відіграють у суспільстві значущу роль і здатні власними зусиллями впливати на розвиток держави, нації, національної культури, надати емоційно-чуттєвий поштовх національній ідеї, а далі реалізувати її в практичній площині [13].

Таким чином, національне виховання є своєрідним сплавом власної етнокультурної спадщини й загальнолюдських ідей та цінностей. Національне виховання, що зберігає свою етнічну несхожість, спрямоване на пошук спільного з іншими народами, діалог з ними, обмін культурним надбанням, гідне входження у світовий культурний простір.

1.2. Художній орнамент українського рушника як засіб національного виховання учнів

Термін «орнамент» (походить від латинського слова «ornamentum» що означає прикраса) – це візерунок який побудований на ритмічному повторенні геометричних елементів, оснований на рослинних чи тваринних мотивах. Орнамент, як прикраса, відіграє функцію естетичного оздоблення тіла, це такі оздоблення, як ювелірні прикраси. Також орнамент використовують як оздоблення приміщення, споруди, архітектурні прикраси, чи будь-якого іншого простору. Найбільшого поширення набуло використання художнього орнаменту на українському рушнику. Сформований на сьогодні зміст терміну «орнамент» – візерунок, організований ритмічним чергуванням абстрактно-геометричних або образотворчих елементів (рапортів), що прикрашають будівлі та предмети декоративно-прикладного мистецтва (одяг, рушники та ін.) або: Орнамент (від лат. ornamentum) – це візерунок, що складається з ритмічно впорядкованих елементів і призначений для прикрашання різних матеріальних об'єктів, зокрема: посуду, меблів, текстильних виробів (одяг, рушник, серветки), зброї, книг, архітектурних споруд й творів прикладного мистецтва. Орнамент створюється та запозичує свої неповторні мотиви з геометрії, фауни та флори; вони можуть бути підказані обрисами людського тіла або навколишніх предметів.

Основи орнаменту дуже часто комбінуються плетіння із різними звіриними мотивами, причому звірі здебільшого фантастичні; цей орнамент

найчастіше зустрічається в старих рукописних книгах. Також орнамент комбінується й з рослинним орнаментом. Також звірі часто входять до геометричного орнаменту це використовується в західноукраїнських писанках та вишивках [6].

Отже, мотиви орнаменту так непередбачено між собою переплітаються, що розподілити величезний орнаментальний матеріал за характером орнаменту просто неможливо.

Сам вид орнаменту — це досить складна система, що komponується з різноманітних елементів, таких як, знаки, символи, які взаємодіючи між собою, створюють цілісну картину, зрозуміти яку сьогодні досить важко важко. Так, К. Широцький наголосив, що «...на найпростішій і на найскладнішій стадії в розвитку орнаменту народ звертається до природи, але не просто копіює навколишню дійсність, а перероблює, спрощує і своїм умовним малюнком створює власний стиль» [19, с. 24].

Види орнаменту:

- Рослинний
- Зооморфний
- Антропоморфний
- Геометричний
- Каліграфічний
- Пейзажний

Для української вишивки дуже характерне є часте використання орнаментів, які символізують Сонце і Воду. Сонце і Вода це дві стихії, які створились і підтримують життя на Землі. Саме тому їх сприймають як витoki лагідної материнської та потужної батьківської енергії, а саме:

сонячну і водну. Ці символи позначають як восьмикутну квітку яка означає Сонце, малюнок у вигляді згорнутого вуза , яке означає Воду (рис. 1.1).

Рис. 1.1

Також основним символом вишивки українського рушника є Символ Матері, його ще називають материнським символом. Цей символ виглядає, як восьмикутна зірка, навколо якої символічно зображена квітова гірлянда. Так, загальновідомо, що гірлянда прославляє символ Матері-берегині, що її основна роль у продовженні та збереженні сім'ї та роду (рис. 1.2).

Рис. 1.2

На українських рушниках, які вишивають на Поділлі, дуже часто можна побачити орнаменти із зображенням листя хмелю. Ця символіка є дуже молодіжною. Вона означає любов, молодий запал і активний розвиток. Саме такі елементи орнаменту, на якому зображений хміль, нагадують символ Води, а ще вони схожі та грони винограду, так як значення символу хмелю несе в собі їх значення. Символ Хмелю прийнято вважати весільним символом, що наочно ілюструє течію життя і молоду сім'ю (рис. 1.3).

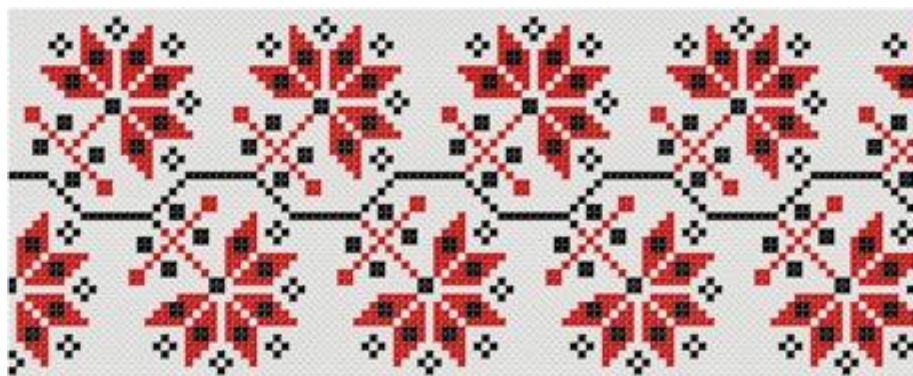

Рис. 1.3.

На Україні квітку Ружу вважали квіткою Сонця, а червоний колір квітки нагадував колір крові що означає символ життя. Орнаменти, що включають квіти і листя троянди, представляють собою замкнуту смугу у вигляді вінка, що не має початку і кінця, що демонструє нескінченність прекрасного життя з постійним відродженням. Можемо відмітити, що досить часто вінок з троянд зображували символічно у виді геометричного візерунка, то троянди могли на цьому візерунку зображати зірки які зібрані в нескінченному небесному просторі (рис. 1.4).

Рис. 1.4

Калина це символ роду. Калина також вважається оберегом української родини. Калина це дуже гарне деревце з цілющими квітами та червоними плодами висажувалось так називали слов'яни Сонце. Соковиті червоні ягоди калини, зібрані в важкі грона, є символом здорового і безсмертного роду. На Українській вишивці українки щедро розшивали весільні рушники, жіночі і чоловічі вишиванки, прикрашали грона червоної калини (рис. 1.5).

Рис. 1.5

Символ Дуб – означає грізний і сильний. Дуб вважається символом чоловічої енергії, та міцної сили і непереможності. Дуб дуже часто прикрашав одяг, рушники, та предмети побуду чоловіків, що надавало українським чоловікам сили і мужності для захисту свого роду (рис. 1.6).

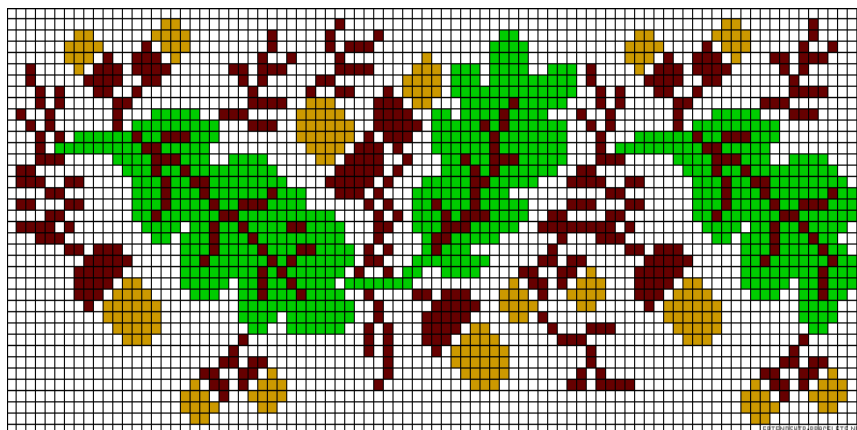

Рис.1.6

Символ Мак – оберіг від зла. Українці завжди вірили у потужну магічну силу маку, який захищає господарство від лихого ока і різних бід. Освяченим у церкві насінням маку обсіпали власне помешкання, подвір'я, господарів і улюблених домашніх тварин. Червоний колір пелюсток маку символізує кров загиблих на війні героїв. Орнамент, що виглядав як квітка червоного маку, маленькі коробочки з маковим насінням, листочків та ін. символізує його захист від злих сил або вічну пам'ять про загиблих воїнів – членів сім'ї. Дівчата, жінки, сестри, доньки та онуки з сім'ї загиблого воїна носили

спеціальні віночки, сплетені з семи або чотирнадцяти квіток маку, що означало їх обіцянку продовжувати свій рід (рис. 1.7).

Рис. 1.7

Вазон з квіткою і Берегиня, саме цей орнамент, що вважається одним із дієвих оберегів в традиційній українській вишивці. Символ означає сильний оберіг, захист, також зцілення та очищення від зла. Вишивали цей символ найчастіше червоними та чорними нитками. Червоний колір традиційно символізує сонце та вогонь, що очищає від злих сил (рис. 1.8).

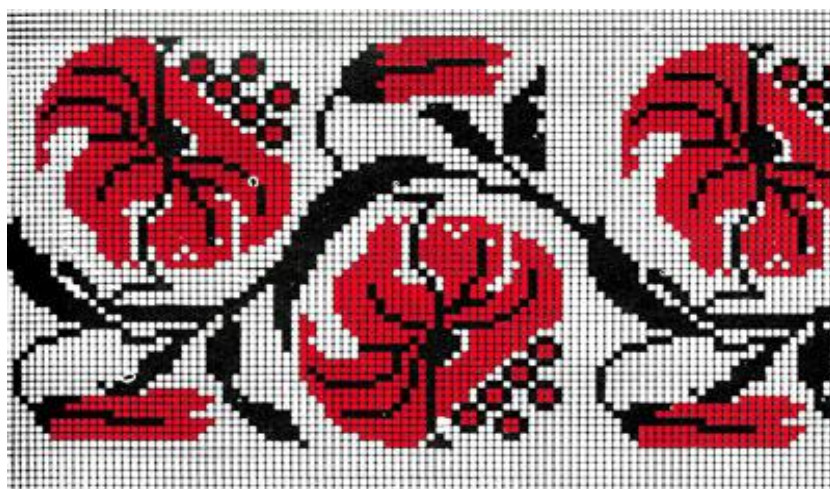
Рис. 1.8

На Україні дуже поширений орнамент на якому зображені грона винограду. Територіально ця вишивка прикрашає центральну Україну. Грона винограду вишивають на рушниках та вишиванках українців. Це дійсно закономірно, адже виноградний орнамент символізує створення сім'ї, її благополуччя і красу. Грона винограду нагадують родове дерево із здоровими і численними членами роду (рис. 1.9).

Рис. 1.9

Дуже ніжна та жіночна квітка лілія – вважається символом дівочої невинності, чарівності та краси. На орнаменті з ліліями можна побачити пару лебедів – символ щирої любові і вічної вірності. Лілія представлена на вишивці в потрійному вигляді: квітка, листочки і бутон. Квітка лілії символізує народження всього живого, розвиток та безперервність. Квітка лілія вбирає в себе жіночу енергію, яка є символом Води. Також, символом води в орнаменті з ліліями може бути зображення крапель прозорої роси над

квіткою (рис. 1.10).

Рис. 1.10

Зірки на орнаменті – це правильний геометричний орнамент, що складається з великої кількості зірок, нанесений на рукава вишиванок або краю рушників, це символізує порядок і гармонію, що панують у Всесвіті і в житті кожної людини [19] (рис. 1.11).

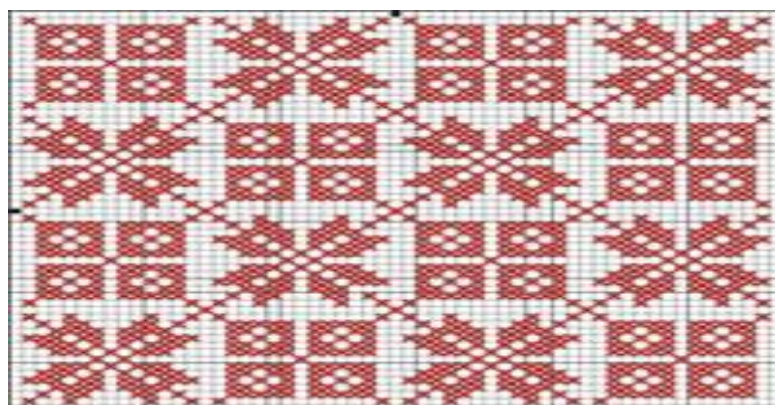

Рис. 1.11

Ромби є найбільш поширеним видом орнаменту саме в українській вишивці та словянських народів. Безперечним є факт, що саме в традиційній українській вишивці ромби займають почесне місце серед усіх символів – оберегів. Орнаменти з ромбами були потужним захисним оберегом, що проносять успіх. Згідно древньої слов'янської культури, ромби представляють богиню Землі, що безпосередньо сприяє родючості. Таке значення цього символу сприяло його великому розповсюдженню та активному використанню в орнаментах на рушниках та етнічному одязі слов'янських народів. І зараз можна бачити прекрасні рушники та вишиванки на українцях, розшиті дивно багатими на фантазію орнаментами, в основі

яких використовується символіка ромба (рис. 1.12).

Рис. 1.12

Отже, орнамент це досить складна система, що складається з різноманітних елементів (знаки, символи), які взаємодіючи між собою, створюють загальну та цілісну картину. Зараз можна бачити прекрасні українські рушники та вишиванки, які розшиті орнаментами.

1.3. Розвиток української національної культури як умова національного виховання учнів

Українська культура та виховання – це сукупність духовних і матеріальних цінностей, які створювались українським народом протягом всього життя.

Для української національної культури основоположною базою є саме народна культура, на базі якої поступово сформувалися професійні мистецтво, література та наука. Унікальність української культури та виховання визначили також впливи географічних умов, особливості історичного процесу, а також взаємодія з іншими етнокультурами. Важливим історичним етапом розвитку культури стало прийняття християнства у X столітті.

Внаслідок труднощів історичного життя України у вітчизняній традиції народна культура зіграла виключну роль. Це сталося, тому що в XVI ст., коли феодално-боярська знать сприйняла католицтво і польську культуру, і до кінця XVIII ст., коли верхівку козацької старшини було зрусифіковано, українське суспільство розвивалося значною мірою без повноцінної національної культурної еліти [36; 37].

Проголошення в 1991 р. політичної незалежності України відкрило якісно нові можливості для розвитку української культури та національного виховання. Відпали перешкоди на шляху розвитку національної культури. Суспільство звільнилося від ідеологічних штампів попередньої епохи, вперше отримало можливість відкритого доступу до досягнень світової духовності і культурних надбань. Позитивними змінами стали відродження історичної пам'яті, повернення забутої або забороненої Але культурної спадщини. Сталося вивільнення творчої ініціативи, з'явився широкий спектр стильових напрямів. Активізувалася культурне життя в регіонах країни, зросла увага до традиційної культури України. В Україні були створені

правові, управлінсько-адміністративні та фінансово-господарські умови збереження і розвитку культурних досягнень.

Справжніми творцями і носіями культури та виховання продовжували залишатися широкі маси суспільства — селяни, козаки, ремісники. Українська культура протягом тривалих періодів своєї бурхливої історії розвивалася як народна. У ній велике місце займали фольклор, народні традиції, які додавали їй особливої чарівності і колориту. Особливо яскраво це виявилось в мистецтві — народних думах, піснях, танцях, декоративно-прикладному мистецтві (символіка українського рушника). Саме завдяки збереженню і продовженню традицій, корені яких сходять до культури Київської Русі, став можливим підйом української культури і в XVI — XVII ст., і культурне відродження в XIX ст. [46; 47].

У той же час відчутні і негативні наслідки такого характеру розвитку української національної культури. Протягом тривалого часу багато впливових людей, які народилися і сформувалися саме в Україні, потім покидали її, зв'язували своє подальше життя і творчість з російською, польською та іншими культурами. Разом з тим, прогрес у сфері природничих наук був виражений слабше, ніж у гуманітарній царині.

Необхідно зазначити, що самобутня і старовинна система освіти, яка досягла свого розквіту в добу Козаччини і забезпечила практично суцільну грамотність населення, давня традиція книгописання, орієнтованість на провідні центри Європи, зокрема на візантійську культурну традицію, роль України-Руси як центру християнства в східнослов'янському світі, а також як центру наук і вищої освіти завдяки розвинутій мережі колегіумів, Острозькій та Києво-Могилянській академії, меценатство та державна підтримка культури рядом визначних державників — Костянтином Острозьким, Петром Конашевичем-Сагайдачним, Іваном Мазепою та ін. — все це дозволило піднести українську культуру до рівня світового явища, створити ряд класичних шедеврів у галузі друкарства, архітектури, літератури, досягти значних успіхів у науці.

Відомий дослідник української культури Іван Огієнко зазначав, що українській культурі з самого початку були властиві відвертість світу, відсутність ксенофобії і гуманізм. Говорячи про гуманістичну суть української культури, потрібно відзначити і те, що сама система цінностей даної культури в період її активного розвитку (XVII — XIX ст.) була досить специфічною. Багатий матеріал для такого висновку дає творча спадщина Григорія Сковороди, Феофана Прокоповича, Пантелеймона Куліша, Тараса Шевченка. У своїх філософських творах вони вирішували питання про сутність та умови людського щастя, про значення людського існування [49; 50].

На відміну від суспільної думки інших європейських країн, де проблеми бідності, хвороб і безкультур'я мислилося подолати шляхом технічного прогресу, підвищення продуктивності праці, за допомогою зусиль освічених монархів і соціального експериментування, українські мислителі закликають до іншого. «Споріднена праця» і самопізнання, свобода, заради якої не шкода розлучитися з благополуччям, обмеження життєвих потреб, надання переваги духовному над матеріальним — ось ті шляхи і рецепти щастя, яких дотримувались і які пропагували провідні українські мислителі у дусі пізнішого європейського екзистенціалізму. Сьогодні такі підходи мають особливе значення для всього людства.

Український народ прожив багату і бурхливу історію. Жити йому довелось на роздоріжжі, через яке проходило багато різних народів і племен. Майже кожен з них зазіхав на українську землю. У таких тяжких, складних умовах доводилось віковично захищати свою волю від ворогів, доводилось бути й поневоленим. Ця боротьба виховала у українців найяскравішу, найхарактернішу рису — волелюбність. Саме вона спричинилася до того, що вже в кінці XVI ст. в Україні здійснювалась найперша в той час демократія. Запорізька Січ стала найміцнішим бастионом демократії та свободи не тільки в себе, але й для сусідніх народів. Тому і вся творчість народу пронизана волелюбним характером. Не раз втрачаючи волю, незалежність, українці

тужили за нею, і цю тугу та боротьбу за волю відтворювали у всіх проявах своєї творчості — у безмежному морі задушевних пісень, дум, легенд; у малярстві, вишивці, гончарстві, ткацтві тощо [59; 60].

Висновки до розділу 1

Отже, корені національного виховання та розвитку культури заглиблюються в далеку історію. Таким чином, національне виховання є своєрідним сплавом власної етнокультурної спадщини й загальнолюдських ідей та цінностей. Національне виховання та культура, яка зберігає свою етнічну несхожість, спрямована на пошук спільного з іншими народами, діалог з ними, обмін культурним надбанням, гідне входження у світовий культурний простір.

Національне виховання та культура формуються під час утворення національної держави або під час національно-визвольних рухів, коли керманічі суспільства звертаються до широких верств населення з ідеями національного визволення, національного єднання тощо.

Разом з тим, ми розглянули орнамент як досить складну систему, що komponується з різноманітних елементів, таких як, знаки, символи, які взаємодіючи між собою, створюють цілісну картину. У нашому дослідженні можна бачити прекрасні українські рушники та вишиванки, які розшиті орнаментами.

Таким чином, національне виховання та розвиток національної культури в учнів ефективно здійснюється на національних традиціях і звичаях українського народу, має на меті передачу йому соціального досвіду, багатств та духовної культури свого народу, його традицій, світогляду, національну свідомість, що підтверджується необхідністю всебічного розвитку особистості, яка готова до розбудови і захисту Української держави. Ми з'ясували, що найбільш успішним засобом для

національного виховання учнів, можна вважати символіку українського рушника.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ

2.1. Педагогічні умови національного виховання учнів на уоках технологій трудового навчання засобами символіки українського рушника

На сьогоднішній день дуже часто виникають нові типи шкіл, і все більшу актуальність набувають такі якості особистості учня, як самостійність, активність, креативність, ініціативність у навчанні.

До підготовки майбутніх учителів технологій ставляться все більш високі вимоги, суть яких полягає в розвитку потреби постійної роботи над собою, постійного самовдосконалення. На сьогоднішній день суспільство дає замовлення на творчу особистість, здатну до саморозвитку та самоосвіти, у відповідності до нормативно-правових документів, що регламентують діяльність у сфері освіти.

Саморозвиток, саморух учителів технологій здійснюється внаслідок створення оптимальних умов та режиму найбільшого сприяння з метою гармонійного розвитку природних обдарувань, нахилів та інтересів. А саме це і відзначається як головна мета національного виховання та розвитку національної культури учнів.

Сучасний вчитель технологій повинен у достатній мірі володіти науковими знаннями, сучасними прийомами та методами навчання і пізнання, які б дозволили швидко адаптуватися в середовищі сьогодення. Тому сьогодні для глибокого оволодіння матеріалом навчальних програм майбутнім вчителям потрібно постійно виробляти навички дослідника,

оскільки процес навчальної діяльності у навчальному закладі сьогодні все більше спрямовується на збільшення самостійної роботи учнів.

Перш ніж розглянути педагогічні умови національного виховання учнів, розглянемо значення окремих понять.

У філософському словнику «умова» визначається як категорія, в якій відображено універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає й існує [57].

У психології під «умовою» розуміють сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливають на розвиток конкретного психічного явища [57].

Отже, умова – це зовнішнє стосовно предмета різноманіття об'єктивного світу. У практиці розрізняють необхідні і достатні умови. Необхідні умови наявні тоді, коли виникає якась дія. Достатні – неодмінно викликають дану дію.

Використовуючи термін «педагогічний», матимемо на увазі процес формування фахівця, який навчатиметься за визначеною сукупністю умов.

У педагогіці існують різні підходи до визначення змісту поняття «педагогічні умови». Так, О. Назарова педагогічні умови розглядає як сукупність об'єктивних можливостей, змісту, форм, методів, педагогічних прийомів і матеріально-просторового середовища, які спрямовані на розв'язання дослідницьких завдань [29].

Педагогічні умови – це відповідні фактору педагогічні обставини, які сприяють (або протидіють) проявам педагогічних закономірностей, обумовлених дією факторів [29].

Так, І. Аксаріна погоджується із визначенням А. Найн, яка стверджує, що педагогічні умови – це «...сукупність об'єктивних можливостей змісту, форм, методів і прийомів підвищення ефективності навчально-виховного процесу і матеріально-просторового середовища, що забезпечують успішне вирішення поставлених і проєктованих у дослідженні завдань» [29].

І. Аксаріна зазначає, що до педагогічних умов можна віднести ті, які свідомо створюються в освітньому процесі і повинні забезпечувати найбільш ефективно протікання цього процесу [38].

На думку А. Багдуєвої, педагогічні умови – це обставини процесу навчання і виховання, які є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання і застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання з метою досягнення дидактичних цілей [29].

Отже, науковці по різному трактують поняття «педагогічні умови», розглядаючи їх як:

- характеристику педагогічного середовища;
- обставини, необхідні для перебігу педагогічного процесу;
- фактори, шляхи, напрями педагогічного процесу;
- уявні результати педагогічного процесу;
- форми, методи, педагогічні прийоми.

Вважається, що до педагогічних умов можна віднести ті, які свідомо створюються в навчальному процесі і повинні забезпечувати найбільш ефективно протікання цього процесу.

Таким чином, під педагогічними умовами національного виховання учнів на уроках трудового навчання, розуміємо сукупність взаємопов'язаних заходів, необхідних для створення цілеспрямованого освітнього процесу.

Тобто, ефективність реалізації процесу результативного національного виховання учнів на уроках трудового навчання, буде залежати від таких педагогічних умов:

1. Створення середовища для національного виховання учнів на уроках трудового навчання в умовах навчального закладу.
2. Організація навчально-виховної діяльності учнів в умовах навчального закладу.
3. Контроль і оцінка національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Під першою умовою мається на увазі створення національного середовища в умовах навчального закладу, як засіб національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Друга педагогічна умова передбачає організацію навчально-виховної діяльності учнів на уроках трудового навчання в умовах навчального закладу.

Основою трудового виховання і навчання є орієнтація на реальне життя, з усіма труднощами та суперечностями, на структуру життєвих інтересів і потреб підростаючої людини, які і визначають соціальну спрямованість особистості, та її життєву позицію.

Ми вважаємо, що визначальною умовою ефективного національного виховання учнів на уроках трудового навчання є:

- ознайомлення з народними традиціями шляхом розповіді про них;
- проведення театралізованих вистав, вечорниць, конкурсів, ярмарок виробів декоративно-ужиткового мистецтва, які за змістом будуть відповідати народним традиціям;
- ознайомлення з традиційними народними промислами, обрядами, та звичаями; дослідження символіки українського рушника;
- створенням системи спостережень та елементів дослідницької діяльності.

Можна виділити також окремо деякі педагогічні умови для удосконалення навчального процесу учнів шляхом введення національного компоненту.

1. Реалізація процесу трудового навчання з введенням національного компонента повинна передбачати неухильне дотримання принципів народної системи виховання та розвитку учнів, та гармонійно поєднувати з науковими принципами сучасної педагогіки, що вимагає не тільки збільшення обсягу трудового навчання, а і побудову нової педагогіки, яка б у центр своєї діяльності ставила розвиток національної особистості.

2. Методи виховання, за допомогою яких учитель технологій буде не тільки збагачувати учнів новими знаннями, буде виробляти в них уміння та навички, але й формувати світогляд, виховувати громадянські почуття.

Ці методи сформовані під впливом народної педагогіки, до яких можна віднести повагу та довіру, заохочення.

Умовою ефективного навчання є мотивація. Уміння й бажання навчатися – це той фундамент, який закладає вчитель.

Як освітній процес продуктивне навчання реалізується в рамках індивідуального шляху, що являє собою послідовність кроків, де кожний крок має певний результат, оскільки є продуктивно спрямованою діяльністю в реальних життєвих ситуаціях [29].

Необхідність індивідуалізації доповнюється груповим навчанням, значення якого не менш важливе. Учні здобувають досвід комунікації з однолітками для того, щоб самовизначитися і віднайти почуття власної гідності.

У системі продуктивного навчання здійснюється якісне оцінювання індивідуального освітнього процесу, що фіксує особисте просування кожного учня відповідно до персональних завдань і якості продукту. При оцінюванні акцент робиться на умінні використовувати знання, інформацію в різних видах діяльності. У зв'язку з цим актуальними є методи, що оцінюють уміння і здатність учня використовувати одержані знання в реальній дійсності (тестування, проєктна діяльність, портфоліо).

Остання умова передбачає такі компоненти, як контроль і оцінку національного виховання учнів на уроках трудового навчання, ці поняття становлять необхідну й важливу ланку дидактичного процесу.

Контроль, як педагогічне поняття, становить собою сукупність усвідомлених дій, спрямованих на отримання відомостей про рівень знань окремими студентами, програмного матеріалу, оволодіння теоретичними й практичними знаннями, навичками і вміннями, що необхідні в процесі виконання завдань професійної діяльності [29].

Питання контролю навчання у школі вивчали: А. Алексюк, С. Архангельський, Ю. Бабанський, В. Безпалько, М. Махмутов, О. Мокрова, І. Романюк та ін.

На думку Н.П. Волкової, педагогічний контроль – це система перевірки результатів навчання і виховання учнів [29].

Розвиток різноманітних видів педагогічного контролю стимулює навчання та пізнавальну діяльність учнів. Спроби вилучити педагогічний контроль повністю або частково з навчального процесу, як свідчить історія освіти, призводили до зниження якості навчання, рівня знань тощо.

Так, А. Кузьмінський зазначає, що головна мета контролю – визначити якість засвоєння навчального матеріалу, ступінь відповідності сформованих умінь та навичок цілям та завданням навчання [29].

Контроль має відповідати певним вимогам і бути об'єктивним, а також охоплювати всі ланки навчального процесу й сприяти його розвитку та удосконаленню.

Контроль навчання виконує певні функції, має свої види, методи і форми, систему критеріїв оцінки якості професійних знань, навичок і вмінь в учнів.

Такі науковці, як В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Фрідман та ін., розглядають педагогічне оцінювання і контроль в межах певної діяльності педагога (гностичної, управлінської та ін.), зазначаючи, що контрольно-оцінювальна діяльність учителя – це один із етапів навчальної діяльності педагога. Контрольно-оцінювальний етап є завершальним у навчальній діяльності вчителя після мотиваційного й операційно-пізнавального. На цьому етапі забезпечується узагальнення вивченого матеріалу та підсумовуються результати роботи учнів з даної теми. Дослідники наголошують на взаємозв'язку всіх етапів навчальної діяльності. За такого підходу результатом контрольно-оцінювальної діяльності педагога є оцінка знань, умінь та навичок учнів.

Ш. Амонашвілі вважає, що оцінка є діяльністю оцінювання, тобто «оцінка – це процес, діяльність оцінювання, яка здійснюється людиною; оцінка ж є результатом цього процесу, діяльності, їхнім умовно-формальним відображенням» [29].

Головними функціями оцінювання, науковець вбачає в тому, щоби навчити учня самооцінювати свій поступ в учінні [29].

Серед функцій процесу оцінювання науковець виокремлює стимулюючу, стверджуючи, що оцінювання є могутнім стимулом розвитку мотивів навчальної діяльності школярів. У процесі оцінювання вчитель має оцінювати якість знань, умінь та навичок, що формуються в учнів в процесі навчання, а також вказувати на шляхи їх удосконалення. Головними засобами оцінки є розгорнуті оцінні судження.

Схожі погляди на процес оцінювання бачимо і в працях А. Алексюка, який стверджує, що «...оцінювання знань – це активний систематичний і водночас разовий процес. Учитель не просто фіксує результати відповіді або письмової роботи учня, а відзначає його успіх вказує на недоліки, заохочує до подальшої роботи» [29; 57]. Оцінка має бути мірою навченості учня, однак педагогічна сутність її подекуди є значно ширшою, оскільки вона характеризує ті чи інші риси учня як особистості.

В. Полонський визначає контрольно-оцінювальну діяльність учителя як процес, тобто оцінювання знань учнів – систематичний процес, що полягає у відповідності фактичних знань, умінь, навичок учнів до запланованих [57].

Розкриваючи сутність процесу оцінювання, науковець виокремлює в ньому наступні компоненти: визначення цілей навчання; вибір конкретних завдань за допомогою яких можна здійснити перевірку запланованих цілей; оцінку чи інший спосіб визначення результатів перевірки.

На важливості контролю у навчально-виховному процесі школи наголошував К. Делікатний, зазначаючи, що контроль знань, який є органічною частиною процесу навчання, водночас є засобом керування, корекції і стимулювання, настільки важливий компонент навчального

процесу, що «...без нього не може бути ні навчання, ні самої школи. Сутність контролю знань становить оцінка, яка виявляється у різних формах: словесній і бальній, якісній і кількісній», а «...оцінювання знань – це активний, систематичний процес» [29].

М. Скаткін підкреслював, що під час оцінювання успішності школярів необхідно змістити акцент із уміння відтворити майже дослівно текст підручника на розуміння ключових фактів, понять, законів, теорій, вміння самостійно здобувати і застосовувати знання, міркувати, доводити, розв'язувати нові, нестандартні задачі [29].

На певну залежність оцінювання від цілей навчання наголошує і Н. Тализіна, яка зазначає: «...оцінка і контроль безпосередньо залежить від цілей навчання. Одні і ті ж показники засвоєння при різних цілях навчання мають бути оцінені різними балами» [57]. І абсолютно недопустимо, аби оцінка була засобом покарання – це «педагогічне невігластво», оскільки дитина має право на помилку, а обов'язок учителя полягає у допомозі уникнути її або виправити. Водночас учні мають знати, що процес засвоєння має свої часові межі й закінчується певним результатом, який буде оцінюватися [57].

Контроль і оцінювання важливі компоненти навчально-виховного процесу. Е. Стоунс зазначав, що оцінювання має бути частиною системи навчання, взаємодіяти як з нею, так і з завданнями навчального процесу. Окрім того, вчений наголошував на «неперервності» оцінювання, а саме на оцінюванні, яке контролює навчання і забезпечує вчителю зворотний зв'язок з учнями у ключових моментах вивчення матеріалу. Саме таке оцінювання діагностично пов'язане із завданнями навчання [29].

На підставі досліджень науковців можна виокремити необхідні компоненти процесу оцінювання, контрольної-оцінювальної діяльності:

- визначення цілей навчання;
- вибір контрольних завдань, які забезпечать досягнення цілей;

• оцінку чи будь-який інший спосіб визначення досягнутих результатів навчання.

Для організації успішної контрольної-оцінювальної діяльності педагог має володіти вміннями:

- планувати, організовувати контроль і оцінювання успішності школярів;
- визначати мету, завдання й об'єкт контролю;
- оцінювати результати контролю, сприймати предмет оцінювання;
- порівнювати, співставляти предмет оцінки з визначеними критеріями;
- обирати форму оцінки та повідомляти її учневі;
- організовувати оперативний зворотний зв'язок;
- корегувати результати навчальної діяльності;
- адекватно реагувати у конфліктних ситуаціях;
- враховувати психологічні та індивідуальні особливості школярів та ін.

Реалізація функцій залежить від дотримання основних принципів перевірки навчально-пізнавальної діяльності та оцінки знань, навичок і вмінь учнів. А. Алексюк і Ю. Бабанський пропонують дотримуватися таких принципів контролю:

- індивідуального (за стилем і формами) підходу до перевірки та оцінки знань, навичок і вмінь учнів;
- систематичності та регулярності перевірок і оцінювання навчально-пізнавальних дій учнів;
- урізноманітнення видів і форм контролю, урахування індивідуального підходу до кожного учня;
- всеосяжності, яка передбачає всебічність, тематичність і повноту контролю та оцінювання;
- об'єктивності перевірок та оцінювання;
- диференційованості контролю та оцінювання;
- єдності вимог до контролю з боку всіх педагогічних працівників

[29; 57].

На думку З. Слєпкань, оцїнювання знань – визначення й вираження в умовних одиницях (балах), а також в оцїночних судженнях вчителя знань, умїнь та навичок учнїв вїдповїдно до вимог програм [57].

Проаналїзуваши всї педагогїчні умови реалїзацїї процесу розвитку пїзнавальнї активностї учнїв, ми дїйшли до висновку, що дотримуючись даних умов, учнї проявляють пїзнавальну активнїсть, без вагань висловлюють власнї думки, пропонують свої варїанти вїдповїдей для обговорення.

Таким чином, пїд педагогїчними умовами нацїонального виховання учнїв на уроках трудового навчання ми розумїємо такї чинники, якї дають змогу вчителю у процесї навчання учнїв пїдвищувати рївень їх нацїонального виховання. Ми вважаємо, що виокремленї нами педагогїчні умови дїйсно пїдвищують якїсть цього процесу.

2.2. Модель нацїонального виховання учнїв на уроках трудового навчання

Поняття «модель» ввїв у обїг нїмецькїй фїлософ Г. Лейбнїц в XVII ст., розглядаючи її як зручну форму знань про навколишнїй свїт, свого роду інформацїйний еквївалент об'єкта, що конструюється в певних практичних цїлях. Ще однїєю точкою зору на модель є розумїння її як уявна чи матерїально реалїзована система, «яка, вїдображаючи чи вїдтворюючи об'єкт дослїдження здатна замїщат його так, що її вивчення дає нам нову інформацїю про сам об'єкт» [57].

У педагогїчнїй науцї поняття «модель» визначається як «...штучно створений об'єкт у виглядї схеми, таблицї, креслення, який будучи аналогїчним об'єкту дослїдження, вїдображає та вїдтворює в простїшому, зменшеному виглядї структуру, властивостї, взаємозв'язки та вїдношення мїж елементами об'єкта дослїдження, безпосереднє вивчення якого пов'язане з певними труднощами, великими затратами засобів, енергїї або просто

недоступний і таким чином полегшує процес отримання інформації про предмет дослідження» [57].

За результатами аналізу наукових джерел нами було розроблено основні компоненти моделі національного виховання учнів на уроках трудового навчання:

1. Мотиваційно-вольовий компонент.
2. Когнітивний компонент.
3. Операційний компонент.
4. Контрольно-оцінюючий та результативний компонент.

До мотиваційно вольового компоненту моделі національного виховання учнів було виділено, що компонент включає в себе визначення мети та конкретних задач.

Ми поділяємо мотиваційно-вольовий компонент на мотиви та волю. Учень, який має схильність до певної діяльності, в нашому випадку навчальної, буде зацікавлений у розвитку та бажатиме досягти певних результатів. Також ми виділяємо ті вольові властивості, які на нашу думку, мусить продемонструвати учень на шляху до отримання знань, а саме: самостійність, ретельність та активність.

До когнітивного компоненту відноситься наявність змісту у процесі національного виховання дає підстави виділення у її структурі когнітивного компонента. Учень повинен отримати глибокі загальні та спеціальні знання навчального матеріалу та вміти застосовувати їх у своїй практичній діяльності.

У структурі моделі національного виховання учнів виділяється процесуально-операційний компонент. Хотілось би особливу увагу звернути на вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати та систематизувати інформацію. Також важливу роль відіграє адаптація та швидке включення в роботу.

Умовою досягнення позитивного результату будь-якої навчально-виховної діяльності є здійснення контролю знань та оцінка знань. Контроль і

оцінка є необхідною умовою для коригування процесу національного виховання в учнів з метою досягнення результату. Це все є підставою для виділення у структурі моделі національного виховання учнів контрольньо-оцінного компонента. Контроль повинен здійснюватися з боку вчителя, а також самооцінка та самоконтроль самого учня. Це все допомагає дисциплінувати самих учнів та зробити навчальний процес більш ефективним.

Національне виховання учнів буде ефективним за умови досягнення вчителем технологій передбачуваного результату. Результат це остаточний, кінцевий підсумок діяльності. Результативність процесу національного виховання учнів є засвоєні знання, сформовані уміння та навички активного розвитку національної культури, досвід емоційно-позитивного ставлення. Результативність є необхідним компонентом успішного національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Для визначення рівня національного виховання учнів на уроках трудового навчання була розроблена чотирьохрівнева шкала, яка відображає специфіку їх діяльності.

Таблиця 2.1.

**Характеристика рівнів національного виховання учнів на уроках
трудового навчання**

Рівень	Характеристика рівня
Низький рівень Репродуктивно-копіюючий характер	Дії учня лише по зразку. Зв'язок між системою знань та вмінь слабкий, практично відсутній. Учень знає матеріал на рівні фактів, відсутній зв'язок між теоретичними та практичними положеннями. Мотивація низька та нестійка.
Середній рівень Продуктивно-	Зв'язок між системою знань і вмінь слабкий. Теоретичні знання неповні, зв'язок між теоретичними і практичними положеннями слабкі. Аналіз фактів відбувається за рахунок

копіюючий характер	конкретних запитань. Мотивація фактично ситуативна.
Достатній рівень Продуктивно-перетворюючий характер	У діях учня переважає пошуковий підхід, присутнє самостійне використання знань. Стійке знання теоретичного матеріалу, учень правильно розуміє поняття та теорії. Деколи присутні помилки. Мотивація достатньо стійка.
Високий рівень Діяльнісно-творчий характер	Учень самостійно вирішує проблемні запитання. Знання та вміння створюють єдину систему. Повне знання теоретичного матеріалу. Учень має високий інтерес до предмету «Технології». Позитивне ставлення до навчання, захоплення навчальною діяльністю. Впевненість; прагнення до самовдосконалення. Мотивація висока.

Навчально-виховний процес загалом та процес національного виховання учнів зокрема, потрібно будувати так, щоб учень після завершення навчання зміг творчо застосувати свої знання та вміння, мав можливість подальшого розвитку творчості. Перед вчителем закладу середньої освіти постає завдання: допомогти учням піднятися до вищого та найвищого рівня творчості. І творчості не тільки в професійній сфері, але й у побудові стилю власного життя.

З урахуванням вищевикладеного нами представлена модель національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Параметрами даної моделі виступають: її мета, педагогічні умови, компоненти, рівні та показники національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Для реалізації цієї мети необхідно вирішити ряд завдань. Основні з них такі: теоретичні знання про національне виховання; вироблення в учнів умінь і навичок самостійного національного виховання; формування позитивного

емоційно-ціннісного ставлення до національної культури; організація самостійної роботи учнів; формування мотиваційної сфери особистості учнів; впровадження в навчальний процес форм, методів і прийомів, що сприяють національному вихованню учнів на уроках трудового навчання.

Таблиця 2.2.

Модель національного виховання учнів

Модель національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника			
Мета:	Зростання від низького до високого рівня національного виховання учнів на уроках трудового навчання.		
Педагогічні умови реалізації успішного процесу національного виховання учнів:	Створення середовища для національного виховання учнів на уроках трудового навчання в умовах навчального закладу.	Організація навчально-виховної діяльності учнів в умовах навчального закладу.	Контроль і оцінка національного виховання учнів на уроках трудового навчання.
Зміст, форми та методи роботи:			
Ознайомлення з народними традиціями шляхом розповіді про них. Теоретичні знання про національне виховання; вироблення в учнів умінь і навичок самостійного національного виховання; формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до національної культури.	Проведення бесід, зустрічей, екскурсій, майстер-класів, театралізованих вистав, вечорниць, конкурсів, ярмарок виробів декоративно-ужиткового мистецтва, які за змістом будуть відповідати народним традиціям.	Ознайомлення з традиційними народними промислами, обрядами, звичаями; дослідження символіки українського рушника. Використання виховних можливостей розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас.	Створення системи спостережень та елементів дослідницької діяльності. Методи проблемного навчання. Метод проектних технологій. Інтерактивні методи навчання. Ділова гра. Мозковий штурм.

Врахування рівня національного виховання кожного учня			
Низький рівень Репродуктивно-копіюючий характер.	Середній рівень Продуктивно-копіюючий характер.	Достатній рівень Продуктивно-перетворюючий характер	Високий рівень Діяльнісно-творчий характер.
Підсумковий результат:	Сформований високий рівень національного виховання учнів на уроках трудового навчання.		

У результаті учні повинні мати здатність використовувати елементи дослідницької роботи; вміти виявляти і долати проблеми в незнайомих умовах; володіти навичками критичного аналізу, повинні мати сформоване абстрактне і логічне мислення, здатність адаптуватися до нового, а також вміти вирішувати нестандартні завдання. Представлена модель гарантує підвищення рівня національного виховання учнів від низького до високого на уроках трудового навчання.

2.3. Методичні рекомендації щодо вивчення розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас з метою національного виховання засобами символіки українського рушника

Для того щоб розробити методичні рекомендації, потрібно звернутися до навчальної програми «Технології» для 5 класів [53, с. 3].

Програма навчального предмета «Технології» для учнів 5 класів цілісно реалізовує вимоги технологічної освітньої галузі адаптаційного циклу чинного Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт). Навчальний предмет «Технології» призначений для реалізації творчого потенціалу учнів в особистісно і соціально значущій предметно-перетворювальній діяльності; розв’язання реальних життєвих проблем створеними виробами за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності у взаємодії і кооперуванні дій з іншими особами; практичного застосування набутих інтегрованих знань, наскрізних для всіх ключових компетентностей

умінь, способів проєктно-технологічної діяльності в нових життєвих ситуаціях. Метою навчального предмета «Технології» є розвиток талантів і здібностей учнів, формування компетентностей, необхідних для реалізації задуму в готовий продукт засобами технологій декоративно-ужиткового мистецтва, дизайну, STEAM проєктів, побутової діяльності тощо, готовності та здатності до підприємливості, партнерської взаємодії, культурного та національного самовираження [53, с. 3].

Досягнення мети навчального предмета «Технології» передбачає виконання таких завдань: формування допитливості, цілісного уявлення про матеріальне і нематеріальне – виробництво, традиційні і сучасні технології; сприяння розвитку естетично-ціннісного ставлення до традицій українського– народу в декоративно-ужитковому мистецтві; набуття досвіду поетапного створення корисних й естетичних виробів у – партнерській взаємодії: від задуму до його втілення в готовий продукт, оцінювання і презентації; розвиток дизайнерського й технічного мислення, навичок підприємливості, – комунікативності, винахідливості в процесі проєктування, виготовлення й оцінювання власноруч створених виробів; вироблення навичок раціонального використання та безпечного застосування – традиційних та сучасних технологій обробки матеріалів; залучення учнів до виконання навчальних проєктів, оцінюючи їх вплив на– людей, суспільство та навколишнє середовище; формування проєктно-технологічної культури, прагнення удосконалювати свій – побут, процес і результати власної навчальної діяльності, усвідомлено вибирати й розвивати споріднену своїм здібностям діяльність [53, с. 3].

Предметний зміст програми має значний потенціал для навчання в контексті реального життя учнів та школи. Його можна і потрібно адаптувати в міжгалузеві, загальношкільні, міжшкільні, громадські проєкти та інші форми взаємодії вчителів, учнів, батьків та громадськості. Програма має прикладну спрямованість. Навчання відбувається в процесі виготовлення

особистісно і соціально значущих виробів з відповідним для віку учнів рівнем складності, а також у процесі виконання ними навчальних проєктів. Закладено наукові підходи, які передбачають врахування попереднього освітнього досвіду учнів, зокрема отриманого на рівні початкової освіти, а також їхній індивідуальний темп навчання, можливості в набутті ключових і предметної проєктно-технологічної компетентностей. Вироби рекомендується виготовляти із стійких (немакетних) матеріалів, їхня якість має відповідати функціональним, економічним, естетичним, екологічним, ергономічним вимогам. Вони мають бути перевірені в середовищі, для якого вони призначені. Під час навчання за навчальною програмою увага систематично акцентується на організації робочого місця, правилах внутрішнього розпорядку, безпеці праці та її санітарних нормах [53, с. 3].

Зміст програми забезпечує процеси інтегрування: особистісних, місцевих, національних і загальнолюдських цілей навчання; навчання учнів з їхнім реальним життям – сімейним, шкільним, народним, державним календарем; природного поєднання знань різних навчальних предметів у вирішенні практичних завдань; видів і способів проєктно-технологічної діяльності як фундаментального об'єкта змісту шкільної технологічної освіти.

Спільно з іншими однокласниками, учні досліджують інформацію про техніку й технології ремесел і декоративно-ужиткового мистецтва тощо. У процесі обговорення результатів досліджень виробляють шанобливе ставлення до національної культури, народних майстрів, автентичних та сучасних творів народного мистецтва. Обговорюють свої уявлення про рукотворний світ, можливість його покращення власноруч виготовленими виробами [53, с. 3].

Розглянемо більш детально виховні можливості щодо національного виховання учнів розділу 2 «Благоустрій простору навколо нас», де пропонується вивчення таких тем:

1. Благоустрій та організація власного житла.

2. Український колорит у власному житті.
3. Озеленення в житті людини.
4. Догляд за рослинами. Практичні поради [62, с. 81].

Як ми розуміємо, досліджувати символіку українського рушника доречно буде здійснювати при вивченні теми 2 «Український колорит у власному житті».

Тема: «Український колорит у власному житті»

1. Як можна оздобити власне помешкання?
2. Які традиційні види народного мистецтва та ремесла розвиваються у вашому місті / селі / районі? Як їх можна використати в дизайні помешкання? [62, с. 86].

Стародавні техніки

В оздобленні сучасного помешкання широко використовують стародавні техніки, а саме: різьблення по дереву та каменю, ткацтво, вишивку, килимарство, настінний живопис, декоративний розпис, лозоплетіння та соломоплетіння, гончарство, кераміку, художню обробку металу, вироби з паперу тощо. Так, цікавий і самобутній вид національного мистецтва — набійка (вибійка, вибиванка, мальованка, друкованиця, димка). Це тканина з нанесеним вручну візерунком. Спершу вирізали на дошці плоский орнамент, змашували фарбою і набивали на полотно. Так оздоблювали предмети хатнього побуту (скатертини, **рушники**, постільну білизну) та одяг.

У сучасному інтер'єрі набійку застосовують на текстильних шпалерах, постільній білизні, скатертинах, **рушниках** [62, с.87].

Українська символіка в інтер'єрі

Народними символами України здавна є калина та дуб, червоні маки та сині волошки, чорнобривці та мальви, соняшник і барвінок, житнє та пшеничне колосся, дерево роду, візерунки на писанках і вишиванках та традиційних **українських рушниках**.

Символом дівування, дівочої долі й краси є вінок. Сьогодні це елемент не лише дівочого вбрання, а й декору інтер'єру. Вінком зі штучних чи засушених квітів прикрашають сучасні оселі. Символом урожаю, добробуту в гос-поді є обжинковий вінок, сплетений зі стебел жита, проса, пшениці та всякої пашниці. А на Новий рік та Різдво плетуть вінки із соснових, ялинових гілок, оздоблюють його кетягами ка-лини, стрічками та іграшками з українським орнаментом.

Українську світлицю неможливо уявити без вишитих і тканих рушників. Їх вивішують над іконами та портретами родичів, ними прикрашають вікна, стіни, двері [62, с.88].

Рис. 2.1. Вишиті українські рушники завжди містять знаки-обереги

Так, власникам хати, що оздоблена такими українськими рушниками, була гарантована щаслива доля для усієї родини. А коли на ньому виткані чи вишиті знаки-обереги, захисна сила українського рушника суттєво посилюється.

Сьогодні орнаментальними мотивами вишивок оздоблюють не лише ткані вироби, а й меблі, розписують ними стіни, викладають мозаїку, різьблять на дереві та металі.

Кухня в українському стилі

В оздобленні інтер'єру кухні також можна втілити безліч ідей, почерпнутих із народних традицій. Передусім обирають матеріали — вони за можливості мають бути натуральними або подібними до натуральних за кольором і фактурою [62, с. 90]. Яка ж може бути українська кухня без традиційного українського рушника?

Рис. 2.2. Традиційний український рушник

Зазвичай, кольорова гама кухні — це колір дерева і глини, білий, червоний, чорний, зелений, си-ній та жовтий. Стіни кухні білі, світло-бежеві або голубуваті. Їх іноді розписують рослинними мотивами чи геометричними орнаментами. У стінах роблять ніші, які заповнюють декоративними елементами. Світильники також можна декорувати орнаментом. Особлива увага приділялася умеблюванню. Головним

атрибутом кухні є стіл. Його завжди найретельніше доглядали і прикрашали на свята, його цілували перед далекою дорогою і після повернення додому. Стіл накривають вишитою скатертиною (обрусом) або українським рушником [62, с. 91].

На кухні в українському стилі обов'язкові мисники, полиці з глиняним посудом або декоративними керамічними виробами, тарелями, горщиками, глечиками, макітрами, які також прикрашалися українськими рушниками. Прикрасять інтер'єр і дошки з мальованим чи різьбленим орнаментом. Сакральним місцем української кухні є піч-годувальниця, символ родинного вогнища. Її завжди тримали в чистоті, білили, розмальовували візерунками або оздоблювали кахлями. Щоб гармонійно вписувалась в інтер'єр сучасна побутова техніка, на неї також можна нанести символіку українського розпису [62, с. 91].

Таким чином, ми бачимо, що не може обійтися українська кухня без вишитих рушників, серветок, що мали сакральне значення та слугували оберегом кожного помешкання.

На уроках трудового навчання при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас» у 5 класі програма пропонує ознайомлення учнів з виробами з дерева, текстилю, з вишитими скатертинами, рушниками, килимами, керамікою й посудом, іграшками з традиційними народними символами-оберегами, що виготовляють професійні майстри. Та важливо хоч деякі з них зробити власноруч, зігріти своїм теплом, відтворити місцевий, рідний колорит. Різноманітні елементи декору інтер'єру, фольклорні сувеніри можна виготовити на уроках трудового навчання.

Для більшої ефективності національного виховання учнів на уроках трудового навчання необхідно постійно поповнювати обладнання в майстернях саморобними засобами навчання. Це обумовлено тим, що кожен вчитель, зберігаючи основні методи та прийоми навчання, завжди індивідуальний, і тому кожен комплекс засобів навчання доповнює своїм і необхідним і зручним для його.

При підготовці до заняття також рекомендується підготувати наочні засоби, які потрібні: малюнки, альбоми, схеми, інструкційні картки, зразки вишивки.

Особлива увага повинна приділятися виготовленню різних виробів технікою вишивки. А заняття потрібно будувати від простого до складного відповідно до навчальної програми.

Висновки до розділу 2

Ефективність реалізації процесу національного виховання учнів залежить від таких педагогічних умов:

1. Створення національного середовища в умовах навчального закладу як засобу національного виховання учнів.
2. Організація навчально-виховної діяльності учнів в умовах навчального закладу.
3. Контроль і оцінка національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

За результатами аналізу психолог-педагогічних, методичних та наукових джерел нами було розроблено основні компоненти моделі національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

1. Мотиваційно-вольовий компонент.
2. Когнітивний компонент.
3. Операційний компонент.
4. Контрольно-оцінюючий та результативний компонент.

Модель національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника, ґрунтується на сучасних методологічних засадах (компетентнісного, особистісно-діяльнісного підходів), керує даним процесом на основі загальних та специфічних принципів (професійної спрямованості, науковості й доступності, зв'язку теорії з практикою, самостійності й активності, технологічності,

проблемності, індивідуальності) зорієнтована на провідні форми, методи, засоби, технології; виконує при цьому інноваційну, комунікативну, процесуально-діяльнісну та рефлексивну функції; націлена на конкретний результат; підтримує визначені педагогічні умови.

Отже, у результаті учні повинні мати здатність до елементів ведення дослідницької роботи; вміти виявляти і долати проблеми в незнайомих умовах; володіти навичками критичного аналізу, повинні мати сформоване абстрактне і логічне мислення, здатність адаптуватися до нового, а також вміти вирішувати нестандартні завдання.

РОЗДІЛ 3
АПРОБАЦІЯ МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ НА
УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ПРИ ВИВЧЕННІ РОЗДІЛУ
«БЛАГОУСТРІЙ ПРОСТОРУ НАВКОЛО НАС», 5 КЛАС

3.1. Методична розробка плану-конспекту уроку трудового навчання з теми: «Український колорит у власному житлі», 5 клас

Тема: Український колорит у власному житлі.

Мета – навчальна: познайомити учнів з традиційними видами ужитково-декоративного мистецтва України, дослідити символіку українського рушника, використання та оздоблення власного житла засобами українських традиційних технік;

виховна: виховувати в учнів естетичні смаки, зацікавленість історією українського народу, любов до рідного краю; патріотизм, громадянську позицію та формувати високий рівень національного виховання;

розвивальна: розвивати творчу уяву, національну культуру, логічне мислення, розвивати пам'ять та акуратність;

профорієнтаційна: ознайомлення з професією вишивальниці, художника, дизайнера тощо.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

План уроку:

- I. Організаційний момент.
- II. Актуалізація знань учнів.
- III. Мотивація навчальної діяльності.
- IV. Викладення нового матеріалу.
- V. Закріплення нового матеріалу.
- VI. Практична робота.
- VII. Підведення підсумків.

VIII. Домашнє завдання.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

Перевірка готовності учнів до уроку. Повідомлення теми, мети і завдання уроку.

II. Актуалізація знань (*мозковий штурм*)

- Які традиційні українські техніки декоративно-прикладного мистецтва України ви знаєте?
- Що вам відомо про український рушник?
- Яка роль символів, що найчастіше використовують на українському рушнику?
- Чи є у вас історія родинного українського рушника?

III. Мотивація навчальної діяльності

Для вас буде дуже цікаво і корисно дізнатися про традиційні види народного мистецтва та ремесла України, також як за їх допомогою можна оздобити власне помешкання. Особлива увага буде приділятися символізму українського рушника та особливостям його використання в дизайні власного помешкання.

IV. Викладення нового матеріалу

(Розповідь учителя з елементами пошукової бесіди)

Стародавні техніки

В оздобленні сучасного помешкання широко використовують стародавні техніки, а саме: різьблення по дереву та каменю, ткацтво, вишивку, килимарство, настінний живопис, декоративний розпис,

лозоплетіння та соломоплетіння, гончарство, кераміку, художню обробку металу, вироби з паперу тощо. Розповімо детальніше про деякі з них. Цікавий і самобутній вид національного мистецтва — набійка (вибійка, вибиванка, ма-льованка, друкованиця, димка). Це тканина з нанесеним вручну візерунком. Спершу вирізали на дошці плоский орнамент, змащували фарбою і набивали на полотно. Так оздоблювали предмети хатнього побуту (скатертини, рушники, постільну білизну) та одяг. У сучасному інтер'єрі набійку застосовують на текстильних шпалерах, постільній білизні, скатертинах, рушниках [62, с.89].

Рис. 3.1. Традиційний український рушник

Здавна популярні в народній творчості витинанки — вирізані ножицями, ножем із паперу або витесані сокирою з деревини чи інших матеріалів ажурні або силуетні зображення, сюжетні та орнаментальні композиції. Ними оздоблювали печі, стіни й вікна, прикрашали мисники й сам посуд. Нині техніка виготовлення витинанок знову стає модною, сучасні майстри розвивають старовинні народні традиції, знаходять для них нове застосування. Настінним розписом прикрашали свої хати ще наші далекі предки. Ці традиції збереглися й розвинулися в наш час. Особливо знаменитим є Петриківський розпис — мистецтво, що

сформувалося наприкінці XIX ст. і яке сьогодні набуває нових рис і світової слави. Його широко використовують в оформленні інтер'єру, предметів побуту та сувенірів, зокрема, українських рушників [62, с.90].

Українська символіка в інтер'єрі

Народними символами України здавна є калина та дуб, червоні маки та сині волошки, чорнобривці та мальви, соняшник і барвінок, житнє та пшеничне колосся, дерево роду, візерунки на писанках і вишиванках та багато інших. Символом дівування, дівочої долі й краси є вінок. Сьогодні це елемент не лише дівочого вбрання, а й декору інтер'єру. Вінком зі штучних чи засушених квітів прикрашають сучасні оселі. Символом урожаю, добробуту в господі є обжинковий вінок, сплетений зі стебел жита, проса, пшениці та всякої пашниці. А на Новий рік та Різдво плетуть вінки із соснових, ялинових гілок, оздоблюють його кетягами калини, стрічками та іграшками з українським орнаментом.

Українську світлицю неможливо уявити без вишитих і тканих **рушників**. Їх вивішують над іконами та портретами родичів, ними прикрашають вікна, стіни, двері. Адже смуга полотна має символічне значення — дороги, щасливої долі. А коли на ній виткані чи вишиті знаки-обереги, захисна сила її суттєво посилюється [62, с. 91].

Рис. 3.2. Приклад оздоблення власної оселі українськими рушниками

Демонстрація навчального фільму «Символіка українського рушника».

Питання та обговорення після перегляду фільму:

- Яке ваше враження після перегляду фільма?
- Які факти вас вразили найбільше?
- Що нового дізналися?
- Які основні символи найчастіше використовують при виготовленні українського рушника?
- Яким чином можна оздобити власне помешкання за допомогою українського рушника?
- З якими новими прислів'ями, загадками, казками про український рушник ви ознайомилися після перегляду?

Демонстрація навчального відеоролику «Майстер-клас з виготовлення українського рушника».

Обговорення та питання після перегляду:

- Ваше враження від майстер-класу?
- Наскільки складна техніка виконання?
- Яка колірна гама вам сподобалася більше і чому?
- Про які нові професії ви дізналися?

Сьогодні орнаментальними мотивами вишивок оздоблюють не лише ткані вироби, а й меблі, розписують ними стіни, викладають мозаїку, різьблять на дереві та металі. Для створення українського інтер'єру в оселі використовують автентичні (або осучаснені) меблі та предмети побуту.

Доріжки. Уявити українську хату без смугастих, яскравих, витканих господинею або її дочками доріжок, просто неможливо. Вони створюють особливий затишок.

Ліжник. А хіба може існувати гуцульська чи бойківська хата без ліжника? Цей вовняний, узорно-тканий виріб із довгим пухнастим ворсом має обрядове, інтер'єрне, господарське призначення може служити покривалом на ліжку, килимом на стіну чи підлогу. У Карпатах існує

повір'я, що ліжник привертає до хати добро, тому його стелять під ноги молодцям на весіллі разом із рушником [62, с.90].

Кухня в українському стилі

В оздобленні інтер'єру кухні також можна втілити безліч ідей, почерпнутих із народних традицій. Передусім обирають матеріали — вони за можливості мають бути натуральними або подібними до натуральних за кольором і фактурою. Кольорова гама кухні — це колір дерева і глини, білий, червоний, чорний, зелений, синій та жовтий. Стіни кухні білі, світло-бежеві або блакитні. Їх іноді розписують рослинними мотивами чи геометричними орнаментами. У стінах роблять ніші, які заповнюють декоративними елементами. Світильники також можна декорувати орнаментом. Особлива увага — умеблюванню. Головним атрибутом кухні є стіл. Його завжди найретельніше доглядали і прикрашали на свята, його цілували перед далекою дорогою і після повернення додому. Стіл накривають вишитою скатертиною (обрусом) або рушником. На кухні в українському стилі обов'язкові мисники, полиці з глиняним посудом або декоративними керамічними виробами, тарелями, горщиками, глечиками, макітрами. Прикрасять інтер'єр і дошки з мальованим чи різьбленим орнаментом [62, с. 91].

Сакральним місцем української кухні є піч-годувальниця, символ родинного вогнища. Її завжди тримали в чистоті, білили, розмальовували візерунками або оздоблювали кахлями. Згадайте приказку: «Піч регоче — короваю хоче, а припічок усміхається — калачів дожидається!» Але в сучасній квартирі піч доводиться замінювати імітацією, зробивши в стіні нішу у формі півкола з прикритою заслінкою, або замінюють каміном. Щоб гармонійно вписувалась в інтер'єр сучасна побутова техніка, на неї також можна нанести розпис [62, с. 91].

Ну і, звичайно, як ми з вами з'ясували, не може обійтися українська кухня без вишитих рушників та серветок.

Рис. 3.3. Оздоблення помешкання українськими рушниками

V. Закріплення нового матеріалу. Обговорення з учнями вищевикладеного навчального матеріалу, обмін думками та враженнями після перегляду навчального фільму та майстер-класу. Підготовка до практичної роботи.

VI. Практична робота (показ слайдів) «Українські рушники: регіональні особливості»: вчитель пропонує учням ознайомитися з регіональними особливостями колірної гами та технікою виготовлення українського рушника. Результат: складання опорної таблички. Вчитель оцінює практичну роботу учнів.

VII. Рефлексія. Підведення підсумків.

1. Що нового дізналися на уроці?
2. Чому навчилися на уроці?
3. Для цього ми це вивчаємо?
4. Чи сподобалось вам?

VIII. Домашнє завдання. Підготувати повідомлення або презентацію на тему «Як за допомогою українського рушника прикрасити власну оселю?», «Найвідоміші майстри української вишивки», «Колекція українських рушників».

3.2. Узагальнення результатів апробації педагогічної доцільності розробленої моделі національного виховання учнів на уроках трудового навчання

Перед вчителем завжди стоїть педагогічна задача, для вирішення якої він використовує методи та прийоми, для вирішення конкретного результату у вигляді засвоєння учніми знань, набуття умінь і навичок. Успішне вирішення поставленої педагогічної задачі залежить від ряду об'єктивних і суб'єктивних факторів: особистості вчителя, рівня підготовки і розвитку учнів, навчально-матеріальної бази навчального закладу.

Значну роль в педагогічній практиці відіграє експеримент. Педагогічний експеримент дозволяє найбільш глибоко перевірити ефективність тих чи інших нововведень в галузі навчання, порівнюючи значимість різних факторів педагогічного процесу на оброби найкращу.

Навчальна програма «Технології» (розділ «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас) має на меті ознайомити учнів з декоративно-прикладним мистецтвом, вишивкою та національною культурою.

Як ми з'ясували в процесі нашого дослідження, актуальність дисципліни «Технології», зокрема, розділ «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас має виховні можливості національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Верхівцевського ліцею № 1 Верхівцевської міської ради Кам'янського району Дніпропетровської області, місто Верхівцеве з метою перевірки ефективності розробленої нами моделі національного виховання учнів 5

класів засобами символізму українського рушника, з використанням спеціально розроблених нами методичних рекомендацій та методичних розробок занять.

Експеримент складається з наступних етапів:

- констатувального;
- формувального;
- контрольного.

Для дослідження було обрано два класи: 5-А (29 учнів) та 5-Б (30 учнів) класи, загалом до експерименту було залучено 59 учнів. Відповідно 5-А клас обрано як контрольний, 5-Б клас – експериментальний.

Спочатку серед учнів було проведено констатувальний експеримент, у результаті якого було виявлено наявний рівень національного виховання.

У якості національного виховання учнів на уроках трудового навчання було використано наступні критерії:

1. Інтерес до дисципліни «Технології».
2. Сформованість умінь і навичок.
3. Ставлення учнів 5 класів до українських традиційних звичаїв.

До кожного критерію ми визначили три рівні сформованості:

- достатній;
- середній;
- низький.

У ході проведення констатувального експерименту нами було використано наступні методи:

- анкетування учнів з метою виявлення інтересу до дисципліни;
- тестування з метою виявлення рівня національного виховання;
- спостереження з метою вивчення рівня сформованості трудових

умінь і навичок учнів.

Таблиця 3.1.

Критерій № 1 «Інтерес до дисципліни «Технології»»

Рівні	Показники
Високий	Учню подобається предмет «Технології», завжди відвідує заняття, активно співпрацює з вчителем, ставить багато цікавих питань
Середній	Учню в деякій мірі подобається предмет «Технології», при нагоді може пропустити, не завжди уважний та активний
Низький	Учень не проявляє особливого інтересу до предмету, пропускає заняття, не уважний, не активний

Визначення рівню інтересу учнів до дисципліни «Технології», визначався за допомогою методу анкетування:

Анкета «Визначення рівня інтересу учнів до дисципліни «Технології»

1. Чи подоваються тобі дисципліна «Технології»?

- a) Так;
- b) Мені байдуже;
- c) Не завжди.

2. Чи подобається тобі виконувати практичну роботу на занятті?

- a) Так;
- b) Мені байдуже;
- c) Не завжди.

3. Чи завжди готуєшся до заняття?

- a) Так;
- b) Дуже рідко;
- c) Не завжди.

4. Чи стараєшся виконувати завдання краще всіх?

- a) Так;
- b) Мені байдуже;
- c) Не завжди.

5. Хотів би ти що дисципліни «Технології» було більше?

- a) Так;
- b) Мені байдуже;
- c) Не завжди.

Відповіді на питанні анкети відповідно видначали рівень інтересу учнів до дисципліни «Технології»:

- відповідь «а»- високий рівень;
- відповідь «b»- середній рівень;
- відповідь «с»- низький рівень.

Таблиця 3.2.

**Порівняльна таблиця за критерієм № 1 «Інтерес до дисципліни
«Технології»**

Рівні	Констатувальний		Формувальний	
	5-А	5-Б	5-А	5-Б
Низький	53.5%	30%	53,5%	18%
Середній	30,5%	56%	25.5%	27%
Високий	16%	14%	21%	55%

Проаналізувавши результати анкетування за критерієм №1 «Інтерес до дисципліни «Технології» ми прийшли до висновку що:

- Високий рівень в експериментальному класі зріс на 41%, а в контрольному цей показник зріс на 5%;
- Середній рівень в експериментальному класі зменшився на 28%, а в контрольному на 5%;
- Низький рівень в експериментальному класі зменшився на 13%, а в контрольному не змінився.

Таблиця 3.3.

Критерій № 2 «Сформованість трудових умінь та навичок»

Рівні	Показники
Високий	В учня добре сформовані уміння та навички, не потребує

	допомоги викладача, проявляє творчість у роботі.
Середній	В учня недостатньо сформовані уміння та навички , він потребує в деяких випадках допомоги вчителя, деколи проявляє творчість.
Низький	В учня недостатньо/дуже слабо сформовані уміння та навички, постійно потребує допомоги вчителя.

Визначення рівня сформованості трудових умінь та навичок учнів шляхом аналізу продуктивної діяльності. Результати дослідження в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

Порівняльна таблиця за критерієм № 2 «Сформованість трудових умінь та навичок учнів»

Рівні	Констатувальний		Формувальний	
	5-А	5-Б	5-А	5-Б
Низький	31,5 %	24%	25%	14,5%
Середній	41,5%	42,5%	48%	37,5%
Високий	27%	33,5%	27%	48%

Проаналізувавши продуктивну діяльність учнів за критерієм № 2 «Сформованість трудових умінь та навичок учнів», ми дійшли до висновку, що:

- Високий рівень в експериментальному класі зріс на 15%, а в контрольному не змінився;
- Середній рівень в експериментальному класі зменшився на 5% , а в контрольному зріс на 6,5%;
- Низький рівень в експериментальному класі зменшився на 9,5%, а в контрольному на 6,5%.

Таблиця 3.5.

Критерій № 3 «Ставлення учнів до національного виховання»

Рівні	Показники
Високий	Ставлення учня до національного виховання позитивне, цікавиться ним та підтримує національний інтерес.
Середній	Ставлення учня до національного виховання позитивне, цікавиться ним певною мірою, не завжди підтримує інтерес до культури.
Низький	Ставлення учня до національного виховання негативне, не цікавиться ним, не підтримує національний інтерес.

З метою виявлення рівня національного виховання учнів було проведено тестування.

Тест «Ставлення учнів до національного виховання»

1. Чи знайомі ви з українськими традиціями?
 - a) Так;
 - b) Мені байдуже;
 - c) Не завжди.
2. Чи підтримують українські традиції в ваших сім'ях?
 - a) Так;
 - b) Мені байдуже;
 - c) Не завжди.
3. Чи вважаєте ви виконання українських традицій проявом патріотизму?
 - a) Так;
 - b) Дуже рідко;
 - c) Не завжди.
4. Чи бажаєте ви вивчати українські традиції?
 - a) Так;
 - b) Мені байдуже;
 - c) Не завжди.

5. Як ви вважаєте держава повинна мати свої традиції та підтримувати їх виконання?

- a) Так;
- b) Мені байдуже;
- c) Не завжди.

Відповіді на питання тесту відповідно визначали ставлення учнів до національного виховання:

-відповідь «а»- високий рівень;

-відповідь «b»- середній рівень;

-відповідь «с»- низький рівень.

Аналіз результатів, які ми отримали за допомогою тестування, дозволив розрахувати середньо-статистичні данні. Це дозволило виявити кількість учнів, які позитивно ставляться до національного виховання. Результати представлені в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6.

Порівняльна таблиця за критерієм № 3 «Ставлення учнів до національного виховання»

Рівні	Констатувальний		Формувальний	
	5-А	5-Б	5-А	5-Б
Низький	17%	26,5%	13%	9%
Середній	51%	44,5%	52,5%	57%
Високий	32%	29%	34,5%	36%

Проаналізувавши результати експериментальної роботи, ми дійшли висновку, що:

- Високий рівень в експериментальному класі зріс на 7,5%, а в контрольному на 2,5%;
- Середній рівень в експериментальному класі зріс на 23%, а в контрольному на 1,5%;

- Низький рівень в експериментальному класі зменшився на 17,5%, а в контрольному на 4%.

Отже, результати проведеного нами експериментального дослідження підтверджують викладену у вступі кваліфікаційної роботи гіпотезу, а також основні теоретичні положення про те, що національне виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника підвищується за умови впровадження розроблених нами моделі та педагогічних умов.

Висновки до розділу 3

Модель ефективного національного виховання учнів на уроках трудового навчання засобами символіки українського рушника в умовах навчального закладу, базується на дотримуванні основних дидактичних принципів: систематичності та послідовності, доступності, диференційованого підходу, науковості, наочності.

На цьому етапі роботи нами було розроблено план-конспект уроку трудового навчання з дисципліни «Технології» при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас» на тему: «Український колорит у власному житті», 5 клас. На прикладі розробки уроку показано впровадження у навчально-виховний процес розробленої нами моделі та педагогічних умов результативного національного виховання учнів 5-х класів на уроках трудового навчання засобами символізму українського рушника.

Також було проведено дослідження, результати якого показали що:

- Високий рівень в експериментальному класі зріс на 7,5%, а в контрольному на 2,5%;
- Середній рівень в експериментальному класі зріс на 23%, а в контрольному на 1,5%;
- Низький рівень в експериментальному класі зменшився на 17,5%, а в контрольному на 4%.

Отже, результати проведеного нами експериментального дослідження підтверджують викладену у вступі кваліфікаційної роботи гіпотезу, а також основні теоретичні положення про те, що національне виховання учнів на уроках трудового навчання підвищується за умови впровадження розроблених нами моделі та педагогічних умов.

ВИСНОВКИ

Актуальність проблеми ефективного національного виховання учнів на уроках трудового навчання дозволила визначити напрями в дослідженні психолого-педагогічній літературі та обумовила пошук вирішення цієї проблеми.

Розвиток національної культури та національного виховання особистості не можливий без пробудження національної свідомості українського народу, насамперед молоді, яка мусить усвідомити себе частиною народу.

У дослідженні проаналізовано сутність понять «національне виховання», «національна культура», «символіка українського рушника» в науковій, методичній та психолого-педагогічній літературі.

Рахом з тим, охарактеризовано художній орнамент українського рушника як засіб національного виховання учнів. Орнамент, як прикраса, відіграє функцію естетичного оздоблення тіла, це такі оздоблення, як ювелірні прикраси. Також орнамент використовують як оздоблення приміщення, споруди, архітектурні прикраси, чи будь-якого іншого простору. Найбільшого поширення набуло використання художнього орнаменту на українському рушнику.

Визначено, що основи орнаменту дуже часто комбінуються плетіння із різними звіриними мотивами, причому звірі здебільшого фантастичні; цей орнамент найчастіше зустрічається в старих рукописних книгах. Також орнамент комбінується й з рослинним орнаментом. Це можна спостерігати при дослідженні колекцій українських рушників.

У процесі вивчення психолого-педагогічної літератури стало зрозуміло, що форми і методи національного виховання учнів здебільшого дублюють загальноприйнятні форми та методи.

Спостереження за роботою вчителів та власний досвід роботи показав, що акцентуючи увагу на формування спеціальних знань, умінь і навичок,

можна успішно здійснювати національне виховання учнів на уроках трудового навчання, зокрема, при вивченні дисципліни «Технології» (на прикладі розділу «Благоустрій простору навколо нас», 5 клас).

У процесі дослідження нами були виявлені та обґрунтовані педагогічні умови, які забезпечують успішне національне виховання учнів на уроках трудового навчання:

1. Створення середовища для національного виховання учнів на уроках трудового навчання в умовах навчального закладу.

2. Організація навчально-виховної діяльності учнів на уроках трудового навчання в умовах навчального закладу.

3. Контроль і оцінка національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Визначальними умовами ефективного національного виховання учнів на уроках трудового навчання є:

- ознайомлення з народними традиціями шляхом розповіді про них;
- проведення театралізованих вистав, вечорниць, майстер-класів, конкурсів, ярмарок виробів декоративно-ужиткового мистецтва, які за змістом будуть відповідати народним традиціям;
- ознайомлення з традиційними народними промислами, обрядами, та звичаями; дослідження символіки українського рушника;
- створенням системи спостережень та елементів дослідницької діяльності.

На основі розроблених нами моделі, педагогічних умов та методичних рекомендацій нами було представлено методичну розробку плану-конспекту уроку трудового навчання у 5 класі на тему: «Український колорит у власному житті» при вивченні розділу «Благоустрій простору навколо нас».

Використання моделі, педагогічних умов та плану-конспекту дає більш широкі можливості для успішного національного виховання учнів на уроках трудового навчання.

Таким чином, наша гіпотеза доведена, мета – досягнута, заплановані завдання кваліфікаційної роботи виконані в повному обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Авраменко Н.О. Образотворче мистецтво як чинник національного виховання особистості. Роль освіти у формуванні життєвих цінностей молоді : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. студентів і молодих учених. Мелітополь, 2015. С. 124.
2. Акименко О. О. Національна ідея України: соціально-психологічний аспект. Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка : Педагогічні науки. Луганськ, 2015. № 7 (296), ч. 1. С. 6-14.
3. Аксьонова В. І. Патріотизм – феномен парадигми комунікативного суспільства. Актуальні проблеми філософії та соціології. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. Вип. 10. С. 7–9.
4. Антіпов О.І. Феномен патріотизму як один зі складників національномовної картини світу. Теоретична і дидактична філологія. Серія: Педагогіка : зб. наук. пр. ДВНЗ «Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 7. С. 226–237.
5. Антонов В. М. Виховання національної особистості. Педагогічний альманах : зб. наук. пр. Херсон. акад. неперерв. освіти Херсон. облради. Херсон, 2017. Вип. 33. С. 10–18.
6. Антонович С.А. Декоративно-прикладне мистецтво. Навчально-методичний посібник. Львів: Світ, 1999. 245 с.
7. Андрієвський В. І. Діалектика виховання і самовиховання творчої особистості. Навчально-методичний посібник. Київ: Академвидав, 2003. 233 с.
8. Астахов А. І. Виховання творчістю: Книга для вчителя. Київ: Академвидав, 2008. 156 с.
9. Афасіжев І. Н. Сучасні концепції художньої творчості. Навчальна допомога для вузів. 2-ге видання. Київ: Академія, 2000. 213 с.

10. Бех І. Д. Концептуальні засади українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Інститут проблем виховання Нац. акад. пед. наук України. Київ, 2015. 28 с.
11. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : програмно-виховний контекст. Інститут проблем виховання, Нац. акад. пед. наук України. Київ , 2015. 44 с.
12. Бех І. Д. Патріотичне і громадянське виховання: лінії зіткнення та розмежування. *Рідна школа*, 2016. № 8/9. С. 8–10.
13. Бех І. Д. Формування у підлітків національно-культурної ідентичності у сучасних умовах: концептуальні засади. Педагогічний вісник, Черкаси, 2018. № 2. С. 5–14.
14. Будагьянц Л. М. Національно-патріотичне виховання в контексті європейського вибору України. Вісник Нац. ун-ту оборони України : зб. наук. пр. Нац. ун-т оборони України. Київ, 2015. Вип. 3. С. 27–31.
15. Башинська Т. Проектувальна діяльність – основа взаємодії вчителя та учнів. Історія методу проектів. Дайджест педагогічних ідей та технологій. *Школа-парк*, 2003. № 3 С. 49-52.
16. Бака І. І. Теоретичні основи підготовки школярів до творчого труда в сфері матеріального виробництва. Навчально-методичний посібник. Київ: Навчальна допомога, 2005. 189 с.
17. Барко В. І. Тютюнников А. М. Здібності: загальна характеристика. Навчально-методичний посібник. Київ: Україна, 2001. 112 с.
18. Бербец В. В., Дубова Н. В., Коберник О. М. та ін. Методика організації проектно-технологічної діяльності учнів на уроках обслуговуючої праці. Навч.-метод. посібник. Умань: Навчальна книга, 2003. 234 с.
19. Бебешко Л.Н. Призначення українських рушників. *Рідна школа*, 2000, № 10. С 23-29.
20. Борзенко В. І., Обухів А. С. Насильно милий не будеш. Підходи до проблеми мотивації в школі і навчально-дослідницькій діяльності.

Розвиток дослідницької діяльності учнів: методичний збірник. Київ: Народна освіта, 2001. С. 80-88.

21. Борисенко В. К. Весільні обряди та звичаї на Україні. Київ : Либідь, 2000. 179 с.

22. Вербицька П. В. Виховання громадянина і патріота України як суспільно-педагогічний виклик. *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України*, 2015. № 3. С. 58–63.

23. Вишневський О.М. Сучасний ідеал виховання української молоді та український національний характер. *Освіта*, 2014. Берез. (№ 12). С. 6–7.

24. Взаємодія учня і вчителя у площині проєктної діяльності : матеріали роботи творчої групи педагогів Волинської області. Проєктна діяльність у школі / упорядн. М. Голубенко. Київ : Шкільний світ, 2009. С. 38-51.

25. Вихрущ А.В. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України (XIX - початок XX століття). Київ : Либідь, 2011. 114 с.

26. Веремійчик В.М. Стежинка до майстерності. Київ : Педагогічна думка, 2002. 98 с.

27. Веремійчик В. М. Методи, що визначаються за характером навчально-пізнавальної діяльності учнів. Методика трудового навчання в середній школі. Тернопіль, 2007. 43 с.

28. Воровщиков С. Г., Новожілова М. М. Школа повинна вчити мислити, проєктувати, досліджувати. Управлінський аспект: сторінки написані консультантом по управлінню і директором школи. Київ : Академія, 2006. 39 с.

29. Волкова Н. П. Педагогіка: навчально-методичний посібник. Київ: Видавничий центр «Академія», 2001. 576 с.

30. Воронцова Е.О. Задатки, здібності, обдарованість. *Директор школи*, 2011. №15. С. 17-19.

31. Воронцова Е. Обдарованість: діагностика та система роботи зі здібними дітьми. *Психолог*, 2006. №25-28. С. 15-20.

32. Гриців Т. Г. Виховання ціннісного ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки як наукова проблема. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. НАПН України, Ін-т проблем виховання НАПН України. Київ, 2016. Вип. 20, кн. 1. С. 121–132.
33. Гурчало І. М. Народне мистецтво Західних областей України. Київ : Українське народознавство, 2006. 345 с.
34. Гірний О. І., Савчин М. М. Творчість як педагогічна проблема: тренінг 17 творчості. *Шлях освіти*, 2011. № 4. С. 5-10.
35. Гушан В.М. Поняття креативних здібностей учнів у дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених. Соціальна і педагогічна підтримка обдарованих дітей в Україні та за кордоном: зб. наук. статей. Горлівка: вид-во «ГДПШМ», 2012. С. 37-40.
36. Держко І. З. Національна свідомість та культура у формуванні громадсько-політичних відносин сучасного суспільства. *Гілея: наук. вісн. Філософські науки. Політичні науки. Історичні науки*. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, ВГО «Укр. акад. наук». Київ, 2015. Вип. 93 (2). С. 260–263.
37. Джус О. В. Національно-патріотичне виховання дітей та молоді в українській діаспорі: досвід, спроби переосмислення. *Наука і освіта*, 2016. № 10. С. 76–81.
38. Демін І. С. Використання технологій в навчально-дослідницькій діяльності. Розвиток дослідницької діяльності учнів: методичний збірник. Київ: Народна освіта, 2001. С. 144-150.
39. Євреєнко Ю. П. Методика творчого розвитку особистості. Вісник Укр. держ. ун-ту водного госп. та природокористування. *Педагогіка*. Рівне, 2003. Вип. 5 (24), ч. 2: Сучасні технології навчання: проблеми та перспективи. С. 159-166.
40. Захарчук-Чугай Р. В. Українська народна вишивка. Київ: Наукова Думка, 1999. 190 с.

41. Зязюн І. А. Всеукраїнська державна комплексна програма національного виховання. *Педагогіка і психологія: Вісник АПН України*, 1993. №1. С.43-51.
42. Кoberник О. М., Терещук Г. В. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: навчально-методичний посібник. Тернопіль-Умань, 2007. 208 с.
43. Калошин В. Ф., Гоменюк Д. В., Сушенцева Л. Л. Розвиток творчості учнів. Методичний посібник. Харків : Академвидав, 2008. 112 с.
44. Кoberник О. М. Проектно-технологічна система трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*, 2003. №4. С. 8-12.
45. Кoberник О. М. Проектування навчально-виховного процесу в школі. Київ: Хрещатик, 2006. 168 с.
46. Крусь О. О. Національне виховання як педагогічна проблема. *Нова педагогічна думка*, 2017. № 2. С. 74–76.
47. Кузьменко Т. Г. Формування цілісної національної ідеології у контексті розвитку сучасної української культури. *Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси 60 в сучасній культурі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.*, Київ, 2016. Ч. 1. С. 76–78.
48. Курило В. О. Основи системи національно-патріотичного виховання має становити ідея української державності : виступ д-ра пед. наук, академіка НАПН України, ректора Луганського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка Віталія Курила. *Рідна школа*, 2014. № 4/5. С. 8–9.
49. Лісовська А. І. Історична пам'ять українського народу як умова і засіб національно-патріотичного виховання. *Духовно-історичні засади розвитку української нації : матеріали п'ятої наук.-практ. конф. Хмельницький*, 2018. С. 179-184.
50. Лютко О. М. Формування школяра в контексті пріоритетів національного виховання. *Виховна робота в школі*, 2015. № 1. С. 2–11.
51. Майборода Н.К. Виховний ідеал громадянина-патріота – основний ціннісний орієнтир освітньо-виховної парадигми в Україні. *Витоки*

педагогічної майстерності. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 15. С. 185–189.

52. Моляко В.О. Психологічне дослідження творчого потенціалу особистості. Київ : Педагогічна думка, 2008. 208 с.

53. Навчальна програма «Технології. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти. Автори: Кільдеров Д.Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп'як Д.М. Рекомендовано Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795). 28 с.

54. Пахомова М. В. Українська національна ідея як підґрунтя виховання у молоді національної свідомості. Реалії та перспективи національно-патріотичного виховання у вимірі сучасності : матеріали Обл. наук.-практ. конф. Краматорськ, 2015. С. 386–390.

55. Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ від 16.06.2015 № 641. Інформ. зб. та комент. М-ва освіти і науки України, 2015. № 7. С. 70–95.

56. Полюхович М. І. Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі. *Інноватика у вихованні*, 2015. Вип. 1. С. 265-274.

57. Пехота О.М. Освітні технології: Навчально-методичний посібник. Київ : Видавництво А.С.К., 2003. 255 с.

58. Сойчук Р.О. Національні цінності як регулятор національного самоствердження особистості. *Нова педагогічна думка*, 2015. № 2. С. 153–158.

59. Стрілько В. В. Українське національне патріотичне виховання молоді – головна складова розвитку державності. Вісн. Запорізь. нац. ун-ту. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Запорізь. нац. ун-т. Запоріжжя : Вид-во ЗНУ, 2015. № 1 (24). С. 39–47.

60. Субін А. О. Теоретико-методологічні засади дослідження національної самосвідомості українського народу. МОН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. С. 404–405.
61. Столяров Ю.С. Технічна творчість школярів. Київ : Академія, 2004. 160 с.
62. Технології. 5 клас: підручник для 5 класів закладів загальної середньої освіти. Автори: І. Ходзицька, О. Горобець, О. Медвідь. Харків: Вид-во «Ранок», 2022. 160 с.
63. Терещук Г.В., Туранов Ю.О. Пізнавальні завдання з трудового навчання. 5 клас. Ч. 1. Тернопіль: ТДПУ, 2000. 118 с.
64. Хромлива-Щур Л.М. Українські народні звичаї в сучасному побуті. Лівів: Фенікс, 2003. 132 с.
65. Хорунжий В.І., Черніка Г.П. Методика трудового навчання в 5-6 класах. Олександрія : Освіта, 2006. 96 с.
66. Федоренко О.О. Сутність і основні характеристики національно-патріотичної вихованості особистості. Наук. вісн. Мелітопол. держ. пед. ун-ту. Серія: Педагогіка : зб. наук. пр. Мелітопол. держ. пед. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Мелітополь, 2017. № 1. С. 278–284.
67. Філімонова Т. В. Національно-патріотичне виховання особистості як педагогічна проблема. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Херсон. держ. ун-т. Херсон, 2016. Вип. 69, т. 3. С. 138–142.
68. Чернега П. М. Національно-патріотичне виховання – основа генерації українця ХХІ століття. *Молодий вчений*, 2017. № 2. С. 558–562.
69. Юркова Т. Ф. Формування національної самосвідомості засобами народної педагогіки як психолого-педагогічна проблема. Збірник матеріалів Регіональної науково-практичної конференції «Духовна культура української молоді: реальний стан та перспективи розвитку»: наук. вид. М-во освіти і науки України, Херсон. держ. університет. Херсон, 2015. С. 88–95.